

Svenskans ställning i Finland i jämförelse med katalanskans ställning i Spanien

Rebecka Heinonen

Avhandling pro gradu

Nordiska språk, Examensprogrammet för språkinläring och språkundervisning

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap

Humanistiska fakulteten

Åbo universitet

April 2020

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

ÅBO UNIVERSITET

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap /Humanistiska fakulteten

HEINONEN, REBECCA: Svenskans ställning i Finland i jämförelse med katalanskans ställning i Spanien

Avhandling pro gradu, 70 s., 6 s. bilagor

Nordiska språk, Examensprogrammet för språkinläring och språkundervisning

April 2020

Denna avhandling har som syfte att jämföra den språkliga situationen i Finland med situationen i Spanien. I fokus ligger språk som talas av en minoritet eller beräknas som minoritetsspråk, nämligen svenska och katalanska. Avhandlingen belyser vilken statusen är för dessa språk i respektive länder.

Det empiriska materialet för undersökningen består främst av språklagstiftningen i Finland och i Spanien. Hur lagstiftningen är formad och hur den fungerar i praktiken är de centrala forskningsfrågorna. Metoden som används i avhandlingen är jämförande. De lagar som berör språk undersöks och analyseras ur en språkpolitisk synvinkel. Materialet består därtill av rapporter som är sammanställda av olika organisationer. Största delen av rapporterna är sammanställda av den katalanska organisationen Plataforma per la Llengua och de finlandssvenska samhällsvetarna Kjell Herberts och Fjalar Finnäs.

Den historiska överblicken visar att bakgrunden för svenskan i Finland och katalanskan i Spanien har en del likheter. Båda språken har varit inflytelserika under vissa tidsperioder men även förbisedda och t.o.m. tryckta under andra perioder. Den finska grundlagen och språklagstiftningen säkrar att svenskan i Finland har en officiell ställning och bruket av språket är möjligt på alla områden i livet. Den spanska konstitutionen erkänner inte katalanska som officiellt språk i Spanien, språket är officiellt endast i de autonoma regionerna där det talas. Kataloniens autonoma statut fastslår att katalanskan har en officiell status i regionen tillsammans med kastilianskan.

Användningen av svenska i Finland och katalanska i Katalonien är ändå inte alltid problemfritt. Undersökningar visar att svenska går bra att använda t.ex. inom den grundläggande utbildningen men kan vara svårt att använda inom hälsovården. På liknande sätt kan användningen av katalanska vara problematiskt i vårdsituationer i Katalonien.

För att säkerställa framtiden för språk som talas av en minoritet eller har status som minoritetsspråk krävs det aktiv språkplanering. Språken ska ses som något värdefullt, som är värt att satsa på och som förs vidare till följande generationer. Vikten av institutionellt stöd är då stor.

Nyckelord: minoritetsspråk, territoriell tvåspråkighet, språklig status, svenska, katalanska, Spanien, Finland, språkpolitik

Innehåll

Abstract

1	Inledning.....	6
1.1	<i>Finlandssvenska</i> och <i>katalanska</i>	7
1.2	Syfte och frågeställning	9
1.3	Material och metod	9
1.4	Disposition.....	10
2	Flerspråkiga samhällen.....	11
2.1	Språklig status i samhället	11
2.1.1	Geografiskt perspektiv	12
2.1.2	Historiskt perspektiv	14
2.1.3	Identitetsfrågan.....	15
2.2	Språkpolitik och språkplanering.....	16
3	Svenskans och katalanskans historiska ställning i samhället	19
3.1	Den historiska bakgrunden för svenskan i Finland.....	19
3.1.1	Situationen i dag.....	21
3.2	Katalanskans historia i Spanien	22
3.2.1	Situationen i dag.....	25
4	Språklagstiftning	29
4.1	Lagstiftning i Finland och Spanien.....	30
4.1.1	Lagöversättning i Finland	32
4.2	Språklagstifningen i Finland.....	33
4.2.1	Språklagen i Finland	34
4.2.2	Språket med hälso- och sjukvårdstjänster i Finland.....	37
4.2.3	Lag om grundläggande utbildning i Finland	38
4.2.4	Fungerar språklagstifningen i praktiken i Finland?.....	39
4.3	Språklagstifningen i Spanien	43
4.3.1	Den spanska konstitutionen.....	44
4.3.2	Estatut d’Autonomia de Catalunya	45

4.3.3	Språket inom hälso- och sjukvårdstjänster i Spanien.....	49
4.3.4	Lag om grundläggande utbildning	50
4.3.5	Fungerar språklagstiftningen i praktiken i Spanien?.....	51
5	Jämförelse.....	54
6	Avslutande sammanfattning.....	62
	Litteratur.....	64
	Lyhennelmä.....	71

1 INLEDNING

Situationen i Spanien är vid skrivande stund spänd. Det spanska samhället är i gungning på grund av katalanernas önskan om att frigöra sig och bli fullständigt autonoma. Denna avhandling kommer dock inte att utforska den aktuella situationen desto närmare eller ta ställning till politiska frågor. Syftet med min avhandling är att jämföra den språkliga situationen för finlandssvenskar och katalaner.

Finlandssvenskarna befinner sig i vardagen i liknande situationer som språkliga minoriteter i andra europeiska länder (Moring 2002:22). Finlandssvenskarnas situation skiljer sig dock från de regelrätta språkliga minoriteternas i det avseendet att svenskans status som ett av nationalspråken i Finland är inskriven i Finlands språklag (www.finlex.fi). Som Moring (2002:22) påpekar är Finland ”i formell mening ett tvåspråkigt land”. Svenskan i Finland kan inte sägas höra till minoritetsspråken i Europa eftersom lagstiftningen ser finska och svenska som likvärdiga språk i det finska samhället (www.finlex.fi). Finland är inte bara ett tvåspråkigt land; landet har alltid varit flerspråkigt. Sedan år 1992 har också samiskan haft ställningen som officiellt språk i Finland (www.eduskunta.fi).

Språksituationen i Spanien bygger på grundlagen från år 1978. Enligt den tredje artikeln är kastilianskan (*castellano*), dvs. spanska, det officiella språket i Spanien (Carcedo 2005:153). Den mångspråkiga situationen som råder i landet noteras i lagen: i den tredje artikeln andra paragraf står det att det finns språk som är officiella i givna autonoma regioner. Katalanska, som heter *català* på katalanska, har tillsammans med galiciska och baskiska (som också kallas för *euskara*) status som regionalaspråk i Spanien. Det talas även aragonska och asturiska i Spanien, men dessa språk kategoriseras oftast som dialekter och saknar därför ställning som officiella språk på sina spanska självstyrelseområden (Carcedo 2005:149). Självstyrelseområdena kan autonomt besluta vilken språkpolitik som bedrivs inom dem (Carcedo 2005:153). Katalanska saknar emellertid språkliga rättigheter i vissa delar av Spanien såsom i den östra delen av Aragonien, dvs. norra delen av Katalonien. Språket saknar också status som officiellt språk inom centralförvaltningen i Frankrike, Italien, Spanien och Europeiska unionen (Strubell & Boix-Fuster 2011:3).

Starka känslor förknippas med språket i Katalonien. ”I Katalonien är den nationella identiteten starkt sammankopplad med språket. Det är språket som skapar nationerna” konstaterar Gustafsson (2012:196). En närmare titt på katalanskans historia förklarar varför detta regionala språk samtidigt har en så stark ställning i jämförelse med andra regionala språk: det har talats katalanska i Katalonien från och med 800-talet (Gustafsson 2012:198).

När det gäller katalanskans ställning inom EU kan konstateras att språket hör till de fem regionala språk som är semi-officiella inom unionen. Dessa språk kan användas officiellt mellan Europeiska rådet och medlemsstaterna (www.europarl.europa.eu). Representanterna för Katalonien har också tillsammans med några andra, t.ex. representanterna för Wales, grundat en arbetsgrupp (Stateless Nations Intergroup) inom det europeiska parlamentet. Syftet med arbetsgruppen är att framhäva behovet av att förbättra de aktuella nationernas position inom EU och få tillgång till gemensamma projekt (Moring 2005:81).

1.1 *Finlandssvenska och katalanska*

När begreppet *finlandssvenska* används i denna avhandling syftar det på den standardvarietet av svenska som talas i Finland. Termen *svenskan i Finland* används vanligtvis när man talar om svenskans ställning mer allmänt i Finland och denna modell kommer jag att följa i min avhandling. Båda begreppen är emellertid problematiska i fråga om hur de tolkas och vad de omfattar. Eftersom begreppen ändå är etablerade (Wide & Lyngfelt 2009:13) kommer jag att använda dem.

I Finland finns det ett särskilt samarbetsorgan som arbetar för svenskans ställning i Finland, Folktinget. På Folktingets hemsida (www.folktinget.fi) konstateras det att finlandssvenskan varken är ett eget språk eller en dialekt utan helt enkelt en nationell varietet. Finlandssvenskan uppvisar samtidigt en del särdrag och fenomen som karakteriserar varietet och i viss mån skiljer den klart från den svenska som talas i Sverige. Ett av de mest kännetecknande dragen är prosodin, men det går även att hitta lexikala och syntaktiska företeelser som skiljer finlandssvenskan från sverigesvenskan (Reuter 1996, Wide & Lyngfelt 2005).

Organisationer som arbetar för att främja katalanskan är t.ex. Obra Cultural Balear, Acció Cultural del País Valencià, Òmnium Cultural, Escola Valenciana och la Plataforma per la Llengua. I min avhandling kommer jag att förlita mig på undersökningar som är gjorda av den sistnämnda organisationen, eftersom de på ett ändamålsenligt sätt belyser hur den spanska lagstiftningen fungerar i vardagen i Katalonien. Förutom de ovannämnda organisationerna, som mest fokuserar på att främja det katalanska kulturlivet, finns det även organisationer som jobbar för att immigranter ska välja katalanska framför kastilianska (Strubell & Boix-Fuster 2011:8).

Katalanskan kan delas in i två dialektgrupper, den västliga dialektgruppen och den östliga. Språket är relativt enhetligt överallt men det går att skilja mellan de två grupperna. Centralkatalanska som talas t.ex. i Barcelona, nordkatalanska och de varianter som talas på de baleariska öarna hör till östliga dialekterna. Nordvästkatalanska och sydkatalanska bildar däremot den västliga dialektgruppen (Carcedo 2005:150). Sydkatalanska kallas ofta för *valencianska* (*valenciano*). En del språkvetare argumenterar för att valencianskan är ett eget språk, medan andra räknar den som en dialekt (Carcedo 2005:151). Den språkliga situationen i Valencia är komplicerad och det råder en rivalitet mellan dem som främjar språket som talas i Valencia och dem som accepterar att det talas mer och mer kastilianska i regionen (Strubell & Boix-Fuster 2011:10).

Finlandssvenskarna är finländare som har svenska som modersmål. En del är mer eller mindre tvåspråkiga och kan både finska och svenska men det finns också finlandssvenskar som är praktiskt taget helt svenskspråkiga (Finnäs 2012:24). Knappt 290 000 finländare är registrerade som svenskspråkiga i Finland (www.tilastokeskus.fi).

Begreppet minoritet associeras ofta med storleken på en grupp men detta kan vara vilseledande (Allardt & Starck 1981:71). Katalanska är det språk som talas av den största minoritetsgruppen i Europa (Strubell & Boix-Fuster 2011:3). 9 millioner människor talade katalanska 2003. 6,6 millioner av dessa angav att katalanska var deras första språk eller det språk som de använde mest (Institut d'Estadística de Catalunya). Trots det befinner sig katalanskan i en sårbar situation. Talare av katalanska behöver språklig säkerhet, dvs. möjlighet att använda katalanska i det vardagliga livet (Strubell & Boix-Fuster 2011:8).

När man hänvisar till spanskan som talas i Spanien och i vissa delar av Amerika brukar man använda antingen termerna *spanska* eller *kastilianska*. Enligt Real Academia

Española (www.rae.es), som ansvarar för språkvård av spanska språket, är båda termerna acceptabla och användbara. Om man vill ta hänsyn till mångfalden som förekommer inom det spanska språket är termen spanska mer gångbar. Spanska är också den benämning som används internationellt. Kastilianska hänvisar till det spanska språk som fick sitt ursprung under kungariket Kastilien, eller den variant av spanska som talas i Spanien. Termen kastilianska används även när språket behandlas i relation till andra språk som talas i Spanien (www.rae.es). Jag kommer att diskutera det spanska språket ur den sistnämnda synvinkeln och därför använder jag främst begreppet kastilianska i min avhandling.

1.2 Syfte och frågeställning

Lagstiftningen i Finland och Spanien som säkrar de nationella språkgruppernas rättigheter att använda sitt eget modersmål står i fokus för min avhandling tillsammans med undersökningar som belyser hur denna språklagstiftning fungerar i praktiken. Det som säkras i lagstiftningen i Finland jämförs med det som garanteras i den spanska motsvarigheten.

Mina forskningsfrågor är följande:

- Vilken ställning har svenskan i Finland och katalanskan i Spanien för tillfället och hur återspeglas ställningen i lagsstiftningen?
- Vilka rättigheter har talare av svenska och katalanska i respektive land?
- Hur ser motsvarande situation som finlandssvenskarna har ut i Spanien för den som talar katalanska?

1.3 Material och metod

Mitt primära material utgörs av språklagstiftningen i Finland och den spanska motsvarigheten till den. Valet av detta material är välmotiverat på grund av att jag vill närma mig forskningsämnet inte bara ur en språklig synvinkel, utan också ur en juridisk synvinkel. Den huvudsakliga metoden är jämförande. Språklagstiftningen jämförs

paragraf för paragraf för att kunna reda likheter och olikheter mellan Spanien och Finland. En näranalys av språklagarna belyser vilken ställningen språken har inom respektive land.

I avhandlingen utnyttjar jag mig också av rapporter som belyser den samhälleliga situation som råder i Finland och i Spanien. Dessa rapporter innehåller fakta om finlandssvenskarnas respektive katalanernas dagliga liv. När det gäller katalanskan hänvisar jag som framkommit främst till rapporter som är sammanställda av Plataforma per la llengua, en självständig organisation vars mål är att främja katalanskan och stärka dess värde som redskap för social kohesion (www.plataforma-llengua.cat). För finlandssvenskans del hänvisar jag till rapporter och undersökningar som är gjorda av bl.a. samhällsvetarna Kjell Herberts (2019) och Fjalar Finnäs (2012).

1.4 Disposition

I följande kapitel diskuterar jag kort typiska drag för flerspråkiga samhällen. Det tredje kapitlet sammanfattar den historiska bakgrunden för svenskan i Finland och presenterar fakta om Spaniens historia. Att belysa den demografiska aspekten är också relevant, eftersom det hur mycket de två språken talas i respektive land har påverkat dem historiskt sett. Kapitlet avslutas med en kort översikt av den nuvarande situationen.

Det fjärde och mest centrala kapitlet fokuserar på lagstiftning. Kapitlet klargör hur språklagstiftningen ser ut i Spanien och i Finland. Hur antalet talare påverkar rättigheterna diskuteras också, eftersom det har fått olika betydelse i de två länderna. Avhandlingen avslutas med en diskussion om likheterna och skillnaderna mellan situationen i Finland respektive i Spanien.

2 FLERSPRÅKIGA SAMHÄLLEN

Jag inleder detta kapitel om flerspråkiga samhällen med att diskutera vilka faktorer som påverkar de aktuella språkens status i samhällena. Jag reflekterar även kring hur demografin påverkar livskraften hos den grupp individer som talar ett annat språk än majoritetens språk. Jag redogör vidare för vilken typ av minoritetsrörelser det har funnits och vilka ideologier de har haft. I slutet av avsnitt 2.1 presenterar jag hur språket ofta är starkt förknippat med individens identitet och i avsnitt 2.2 redogör jag för vilken roll språkpolitik och språkplanering har. Jag kommer att ge exempel på vad man kan åstadkomma genom aktiv språkplanering och vad det leder till om språk som talas av en minoritet inte ses som en rikedom.

2.1 Språklig status i samhället

Språklig status kan man undersöka åtminstone ur fem olika perspektiv. För det första kan själva språket ligga i fokus. Språklig status går även att utforska ur ett demografiskt perspektiv genom jämförelse av språkgruppers antal och storlek med varandra. Också språkundervisningen i ett givet land avspeglar den språkliga statusen. Ett annat alternativ är att jämföra vilken ställning olika språkgrupper har enligt lagstiftningen. Det sista alternativet är slutligen att redogöra för hur medborgare på individnivå upplever de rättigheter eller begränsningar de bemöter i vardagen (Nuolijärvi 2005:283). I min avhandling undersöks språklig status främst inom lagstiftningen med fokus på språklagstiftning. Avsnitt 2.1.1 och kapitel 4 redogör därtill för den ställning svenskan i Finland och katalanskan i Spanien har i demografiskt perspektiv. Hur individer upplever att deras språkliga rättigheter verkställs behandlas också i kapitel 4.

Med flerspråkiga samhällen avses stater eller samhällen inom vilka det talas flera språk (Norrby & Håkansson 2015:243). Vilken relationen är mellan de olika språken kan komma fram i landets lagstiftning. Vanligtvis finns det ett språk som talas av en majoritet och är det dominerande språket i samhället. Språk som talas av en minoritet kan ha olika ställning. Lagligt skydd kan trygga dem en relativt bra ställning men officiellt erkännande

kan också saknas totalt (Norrby & Håkansson 2015:244). I kapitel 4 diskuterar jag vilken ställning svenskan i Finland och katalanskan i Spanien ges just i lagstiftningen.

För att utreda vilken ställning språk som inte talas av en majoritet har i ett givet samhälle kan man undersöka språkens vitalitet i ljuset av politiska och sociala faktorer och attityder som förknippas med dem (Norrby & Håkansson 2015:251). I Finland säkerställs svenskans ställning i grundlagen. I Spanien är det de autonoma regionernas lagstiftning som styr språkens ställning. Hur effektiv språkpolitik ska bedrivas i enlighet med den spanska språklagens bestämmelser preciseras i de autonoma regionernas lagstiftning (Carcedo 2005:154).

Det räcker inte med att ett språk talas av en relativt stor grupp för att de språkliga rättigheterna ska vara tryggade. Katalanskan är som framkommit Europas största minoritetsspråk men dess status i det spanska samhället är ändå omdiskuterad (Carcedo 2005:162). Det går inte att se katalanska som ett typiskt minoritetsspråk eftersom situationen är så mångfasetterad. I många avseenden utgör katalanskan en avvikelse jämfört med andra minoritetsspråk (Strubell 2011:139). Detta kommer även att framgå tydligt i de följande kapitlen i denna avhandling.

2.1.1 Geografiskt perspektiv

Vilken status den grupp som talar ett annat språk än majoritetens har i samhället påverkar dess livskraft. Samtidigt är det viktigt att talarna bor på ett koncentrerat område, vilket minskar risken för att det uppstår åtskilda områden (Norrby & Håkansson 2015:251). I Finland kan svenska i princip talas av enskilda individer över hela landet men den svenskspråkiga befolkningen är koncentrerad till de södra och västra kustområdena. Svenska används också på så kallade språköar, det vill säga av små minoriteter på finskspråkiga orter. Hit hör Björneborg, Kotka, Tammerfors, Uleåborg och nuförtiden även Lahtis (Laurent 2013:7). I både Katalonien och på Balearerna talas katalanska däremot i hela regionen, medan regionerna kring Valencia är mer präglade av kastilianskan.

Etniska minoriteter befinner sig typiskt i periferin. Områdena i periferin kan vara antingen ekonomiskt, politiskt, kulturellt eller geografiskt beroende av landets centrala delar. Seers (1979), som undersökt Europas regionala centrum, visar emellertid hur det

även kan finnas minoriteter i centrum. Katalonien, och delvis även delar av sådana områden där det bor mycket finlandssvenskar i Finland, kan sägas befinna sig i centrum. Spaniens huvudstad Madrid samt östra Nyland och Österbotten i Finland ligger däremot enligt Seers modell i periferin om man undersöker svenskans och katalanskans situation i ett geografiskt perspektiv (Allardt & Starck 1981:24).

Det finns samtidigt språkliga minoriteter som inte befinner sig i periferin om situationen undersöks ur ett ekonomiskt perspektiv. I Spanien bor katalanerna i en av de rikaste regionerna i landet (Allardt & Starck 1981:25). Minoriteter som har rikligt med ekonomiska, språkliga och politiska resurser har även en tendens att vara mer aktiva i sina strävanden (Allardt & Starck 1981:36–37). Ett sätt att bemöta dessa strävanden är att ge minoriteterna autonomi. Lösningen är emellertid inte oproblematisk om det autonoma området är ledande t.ex. inom industrin. Då kan en fullständig autonomi orsaka ekonomiska svårigheter för övriga delar av landet (Allardt & Starck 1981:65).

I två- eller flerspråkiga länder följer man typiskt antingen den territoriella eller den personliga principen vid språkval och språkliga rättigheter (Allardt & Starck 1981:58). Om den territoriella principen följs talar man automatiskt ett visst språk på ett bestämt område och alla som bor på området räknas automatiskt till språkgruppen i fråga. Den personliga principen betonar vikten av individens språk. De två principerna tillämpas emellertid sällan i renodlad form i vardagen (Allardt & Starck 1981:58). I Finland tillämpar man t.ex. den personliga principen vid folkräkning, men däremot är språklagstiftningen i stor grad formad enligt den territoriella principen (Allardt & Starck 1981:40,59). I Västeuropa under de senaste årtiondena har också många etniska minoritetsgrupper och deras språk blivit bättre erkända, åtminstone i teorin (Wells 2016).

De svenskspråkiga i Finland var i början av 1900-talet bosatta på ett geografiskt avgränsat område men idag är befolkningen mer kringstridd (Finnäs 2015:67). Finlandssvenskarna som grupp har en inre sammanhållning men samtidigt finns det olikheter inom gruppen. De svenskspråkiga bosättningsområdena i Österbotten avgränsar inte med de områden i söder och i sydväst där det bor många svenskspråkiga. På samtliga dessa områden bestämmer individerna själva på vilket språk de vill bli bemötta och till vilken språkgrupp de hör. På Åland är det däremot den territoriella principen som styr språkvalet. Även den ställning finlandssvenskarna har inom samhället varierar. En del befinner sig i periferin såväl socialt som rent geografiskt (Allardt & Starck 1981:28).

I Spanien bor mer än 40 % av befolkningen idag i regioner där det finns flera officiella språk (Turell 2000:1). De regionala språkens ställning varierar mellan regioner. Katalanskan har en avsevärt bättre ställning i Katalonien jämfört med de andra autonoma regioner där språket talas. I Katalonien följer man i hög grad den territoriella principen. På Balearerna har man inte främjat katalanskans normalisering i samma grad som i Katalonien (Pradilla 2000:67). Katalanska används inte lika mycket på Balearerna och språkets närvaro är inte lika synlig. Katalanska talas i största delen av Valenciaregionen men ändå är dess sociolingvistiska situation mångfasetterad och unik (Buda 2015:7). Den rådande åsikten har länge varit att katalanska är ett språk som talas av de lägre samhällsklasserna i Valencia, medan kastilianska talas av de övre samhällsklasserna. Detta stämmer dock inte längre. Valenciaskan - områdets egen variant av katalanska - talas idag även inom flera inflytelserika domäner (Pradilla 2000:69). Just nu pågår också diskussioner om huruvida valencienska är ett eget språk eller en variant av katalanskan (Buda 2015:7).

2.1.2 Historiskt perspektiv

Redan på 1970-talet kunde man notera att etniska grupper dvs. grupper med antingen språkliga, kulturella eller andra särdrag, hade blivit aktivare. Det går emellertid inte alltid att peka på en speciell tidpunkt när detta fick sin början (Allardt & Starck 1981:29). Speciellt aktiva var de grupper som var förankrade geografiskt till ett bestämt område, vilket i många fall ledde till aktivism och krav på självstyrelse (Allardt & Starck 1981:15). Det som fick rörelserna att aktivera sig var det så kallade *moderniseringsparadigmet*, dvs. den allmänna uppfattningen i Europa på 1970-talet att etniska grupper skulle komma att försvinna i samband med samhällets modernisering och homogenisering (Allardt & Starck 1981:17).

Det som för samman etniska grupper är starkt kopplat till historien. Historiska rötter kan ligga latent under en tid tills de på sätt och viss sedan återupptäcks. Som exempel på detta nämner Allardt och Starck (1981:24) hur finlandssvenskarna under slutet av 1800-talet samlades kring en nationalitetsrörelse. Denna rörelse, som var en motreaktion till den finsknationella rörelsen, förenade finlandssvenskarna på ett unikt sätt.

Det har också funnits röster som har framhåvt att finlandssvenskarna skulle behöva en territoriell förankring för att ge språkgruppen en fysisk hembygd (Rosenberg 1994:111). Efter andra världskriget strävade en del finlandssvenskar efter att skapa ett svenskspråkigt län utmed den österbottniska kusten (Meinander 2015:23). Senast har frågan debatterats kring millennieskiftet (Meinander 2015:22). Ålands autonoma självstyrelse har även nyligen jämförts med Katalonien (Miettinen 2018).

2.1.3 Identitetsfrågan

I flerspråkiga samhällen är en del individer tvåspråkiga och kan båda språken som används inom samhället. Vad tvåspråkigheten innebär för individens identitet varierar beroende på olika omständigheter (Liebkind & Henning-Lindblom 2015:197). Individens nätverk och kunskaper påverkar hur tvåspråkig man identifierar sig som (Liebkind & Henning-Lindblom 2015:196). I Kataloniens autonoma statut nämns begreppet *identitet* flera gånger. Identitet nämns bl.a. där det poängteras att varje individ får uttrycka olika identiteter och där rättigheten att ha och utveckla ens identitet slås fast (Estatut d'autonomia de Catalunya 2006, Preámbul, Títol Preliminar, article 4).

Det är vanligt att individer använder sitt första språk i vissa situationer, t.ex. i formella organisationer och hemma (Allardt & Starck 1981:45). Samtidigt kan man i vissa situationer identifiera sig med den ena språkgruppen och i andra sammanhang känna sig hemma i den andra. Individer som har kontakt med olika grupper kan sägas ha *multipla identiteter* (Allardt & Starck 1981:55). I Katalonien förekommer också så kallad passiv tvåspråkighet, vilket i praktiken betyder att man automatiskt använder katalanska så ofta det går (Strubell & Boix-Fuster 2011:8). Ofta förknippas bristande kunskaper i ett språk med passiv tvåspråkighet som innebär att man uttrycker sig bättre och lättare på ett språk medan kunskaperna i det andra språket är mer receptiva (Mrva 2018:218).

För att en person ska kunna sägas tillhöra en viss språklig grupp måste vissa kriterier fyllas. Enligt Allardt & Starck 1981:43 måste en individ själv identifiera sig med gruppen, härstamma från gruppen, kunna tala språket i fråga eller ha en social organisation som ger regler för interaktionen. Varje individ behöver inte fylla alla kriterier. Gruppen kan också ha medlemmar som räknas till gruppen endast på grund av härstamning och inte ens talar gruppens språk (Allardt & Starck 1981:42). I Finland gäller detta framför allt

samerna. Identifieringen sker främst genom självidentifikation dvs. genom att personen i fråga anser sig tillhöra gruppen, och endast sekundärt genom språkkunskaperna. Enligt sametingslagen kan man identifiera sig som same om man själv eller en av ens föräldrar eller far- eller morföräldrar har lärt sig samiska som sitt första språk (Sametingslag 1995/974, 3. §, Seurujärvi-Kari 2005:338).

2.2 Språkpolitik och språkplanering

Språkpolitik kan enligt Institutet för de inhemska språken definieras på följande sätt:

Språkpolitik innebär att språkförhållandena i ett samhälle regleras genom medvetna åtgärder. (www.sprakinstitutet.fi)

Till språkpolitisk verksamhet hör arbetet med själva språket men även det som man gör för att främja språkets ställning i samhället (www.sprakinstitutet.fi). För att ett minoritetsspråk ska bevaras behövs det aktiv språkplanering, som i sin tur leder till aktivt institutionellt stöd. I praktiken kan det institutionella stödet innebära att användning av språket inom utbildning, i olika medier och det offentliga stöds (Norrby & Håkansson 2015:251). Språkpolitik omfattar mer än landets språklagstiftning och språkplanering. Även vardagliga val, t.ex. valet att ta andra i beaktande, hör hit (Nuolijärvi 2005:297). Det behövs samtidigt starka resurser inom politik, ekonomi, demografi och kultur för att en språkgrupp ska ha hög vitalitet (Liebkind & Henning-Lindbom 2015:195).

När fokus ligger på att undersöka vilken ställning ett språk har i jämförelse med andra i ett flerspråkigt samhälle, handlar det ofta om *språkvalsplanering*. Att fatta beslut om ett språks ställning genom att stifta lagar är exempel på språkvalsplanering. Ofta är det ett eller två språk som får status som huvudspråk medan andra erkänns som minoritetsspråk (Josephson 2008:150). Hur nyttiga och effektiva språkpolitiska åtgärder är beror på vad man vill åstadkomma med dem. Språkpolitikens syfte kan sägas vara att garantera att ”så många som möjligt ska ha möjlighet att hävda sig språkligt i så många kvalificerade sammanhang som möjligt, på så lika villkor som möjligt” (Josephson 2008:166).

Språk som talas av en minoritet kan aktivt normaliseras för att man ska kunna använda dem även utanför den privata domänen (Carcedo 2005:158). Om ett

minoritetsspråk endast går att använda inom den privata domänen påverkar detta språkets status negativt (Norrby & Håkansson 2015:248). Tydlig funktionsuppdelning av detta slag kallas för *diglossi* (Norrby & Håkansson 2015:248). Diglossi kan t.ex. i Finland leda till en situation där den svenskspråkiga befolkningen är tvåspråkig i så hög grad att svenskan tappar sitt värde (Saari 2005:334). Längre fram i denna avhandling kommer jag att diskutera hur svenskan och katalanskan under olika perioder nästan enbart har använts i den privata domänen, medan majoritetsspråket använts i offentliga sammanhang.

Oftast har det språk som talas av en minoritet mindre prestige (Carcedo 2005:148). I samhällen där användning av minoritetsspråk endast är möjligt i vardagen kan språket vara hotat om talarna inte uppfattar att det ger sociala eller ekonomiska fördelar att använda språket (Norrby & Håkansson 2015:251). Situationen kan emellertid även vara den motsatta om språket som används av en minoritet har nått en så stark ställning att kommunikationen på ett visst område nästan enbart sker på det språket (Gustafsson 2012:218). I Katalonien har den territoriella principen lett till en situation där individerna som bor inom regionen automatiskt klassificeras som katalanska talande. Uppfattningen ”ett territorium, ett språk” tar inte i beaktande att det i Katalonien är mer sannolikt att en individ är tvåspråkig än enspråkig (Wells 2016).

När det bor minoriteter i ett samhälle är man ofta tvungen att dubblera vissa institutioner, såsom skolor. Detta leder ofrånkomligt till ökade kostnader (Allardt & Starck 1981:66). I Finland försöker man lösa problem som uppkommer med hjälp av olika typer av reformer inom officiella organisationer (www.stm.fi).

När det gäller minoritetsspråkens framtid i Europa, har Miquel Strubell på en konferens beskrivit det som att åka rulltrappa åt fel håll (Herberts 2019:11). Tanken är att man hela tiden aktivt måste bedriva språkpolitik utan att stanna upp. Enligt Herberts (2019:82–83) är metaforen passande när man hänvisar till finlandssvenskarna som grupp men är ännu mer slående på individnivån, eftersom språkklimatet har blivit sämre i Finland. Att det är svårt att få service på svenska eller överhuvudtaget att klara sig på svenska, bidrar till denna uppfattning.

Strubell, som är expert på den språkliga miljön i Katalonien, visar att liknelsen passar in även där. I Katalonien kämpar man emot attacker mot den språkpolitik som bedrivs. Attackerna kommer från den spanska statens sida. De autonoma regionerna får som framkommit själva bestämma vilken språkpolitik som bedrivs inom området och

vilken ställningen är för de olika språken inom området (Carcedo 2005:153). Under ytan råder det samtidigt enligt Strubell (2011:137) en fientlig anda som riktas mot språklig planering i Katalonien.

Till skillnad från den mångspråkiga situationen som råder i Finland har den spanska staten fortfarande ett normalspråk: kastilianska (Strubell 2011:137). Användning av andra språk kan vara problematiskt eller möjligt endast under vissa omständigheter. Den spanska regeringen har därför blivit uppmanad av den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk att framhäva landets flerspråkighet som en fördel bland invånarna (Strubell 2011:137).

Många som talar katalanska anser att det är viktigt att språket hålls vid liv och att det förs vidare till nästa generation för att katalanernas värde som nation ska bevaras (Strubell & Boix-Fuster 2011:3). Förutsättningarna för språkets överlevnad är gynnsamma tack vare språkets normativa grammatik som tar i beaktande språkets mångfald över olika regioner. Den katalanska kulturen är samtidigt också mottaglig för påverkan från andra kulturer. Det finns t.ex. en stor mängd tvåspråkiga ordböcker. Katalanska, som talas av 9 miljoner människor och förstås av 13 miljoner, kunde emellertid med hjälp av olika medier bli en mer konkurrerande och livsduglig språkgemenskap (Strubell & Boix-Fuster 2011:3). Det som hindrar språkets framgång är dess politiska ställning och globaliseringen (Strubell & Boix-Fuster 2011:3).

3 SVENSKANS OCH KATALANSKANS HISTORISKA STÄLLNING I SAMHÄLLET

Detta kapitel ger en översikt av Finlands och Spaniens historia med fokus på den språkliga situationen. Syftet är att visa hur olika den historiska kontexten för svenskan i Finland och katalanskan i Spanien är, samtidigt som det också finns vissa likheter. För att kunna förstå varför den språkliga situationen i dagens Spanien ser ut som den gör, ska jag kort diskutera vilka historiska aspekter som bidragit till att situationen uppstått.

Det är emellertid skäl att påpeka att det finns väldigt olika uppfattningar om Spaniens historia. Till och med närhistorien uppvisar exempel på händelser som fortfarande idag diskuteras och som delar åsikter. Avsnitt 3.2 som behandlar Spanien innehåller därför främst hänvisningar till historiker och verk som närmar sig ämnet ur en utomståendes synvinkel. På det här sättet har jag försökt undvika att använda källor som skulle vara vinklade. Finland och Spanien behandlas var för sig i avsnitt 3.1–3.2. Senare i avhandlingen kommer jag att jämföra ländernas historia och demografi med varandra och ge konkreta exempel som belyser likheter och olikheter mellan länderna. Jag reflekterar även kring hur flerspråkiga samhällen Finland och Spanien egentligen är.

3.1 Den historiska bakgrunden för svenskan i Finland

Svensktalande personer har bott i Finland under de senaste 800 åren. Under den tiden har Finland fram till år 1809 varit en del av Sverige, efter det en autonom del av Ryssland och sedan år 1917 en självständig nation. Majoriteten av befolkningen har alltid talat finska (Norrby & Håkansson 2015:272).

Det är svårt att säga exakt när svenskarna först kom till Finland, eftersom det fortfarande råder delade åsikter om det (Tarkiainen 2010:104). Forskare är emellertid relativt eniga om att det har talats svenska på Åland länge, men det är svårt att säga exakt hur länge (Tarkiainen 2010:51). Forskningen kring ortnamn visar att bebyggningen av skärgården ägde rum strax efter Vikingatiden eller i början av det första korståget (Tarkiainen 2010:105).

Enligt Reuter (1997:95) ”befolkades de nuvarande bosättningsområdena av svenskar senast från och med 1200-talet”. På medeltiden bodde den svenskspråkiga befolkningen längs kusten (Tarkiainen 2010:147). Enligt Tarkiainen (2010:150) var detta område gynnsamt för jordbruk och möjliggjorde att svenskarna kunde utöva sina näringar som var starkt kopplade till havet.

På 1600-talet talade 17 % av befolkningen i Finland svenska (Reuter 1997:95). På 1700-talet skedde det sedan en försvenskning i de ledande samhällsskikten. Antalet svenskspråkiga ökade ständigt fram till år 1940 då antalet började minska samtidigt som den finskspråkiga befolkningen ökade i antal (Reuter 1997:95).

Sverige förlorade Finland till Ryssland under åren 1808–09 (Tandefelt 1999). Svenska var då riksspråk också i Finland, vilket innebar att lagarna skrevs på svenska, ämbetsspråket var svenska och den bildade klassen talade svenska. Under kejsarens tid fortsatte svenska att användas som riksspråk i Finland fastän svenska inte talades av majoriteten i det autonoma Finland. År 1863 utgav kejsare Alexander II av Ryssland sedan det s.k. språkmanifestet som instiftade finskans ställning som myndighetspråk (Tandefelt 1999).

Under den ryska kejsarens tid minskade kontakten mellan Finland och Sverige så att den blev ensidigare och begränsades till kontakt på personligt plan. I praktiken betydde det att en del svenskspråkiga åkte till Sverige för att studera eller för att besöka släktingar (Tandefelt 1999). Detta hade en direkt inverkan på språket. Från och med slutet av 1870-talet började det finnas tydliga skillnader mellan svenskan i Finland och svenskan i Sverige (Tandefelt 1999).

I slutet av 1800-talet utgjorde antalet svenskspråkiga enligt uppgifter från församlingsstatistik ungefär 14 % av hela befolkningen i Finland (Finnäs 2012). Då svepte den så kallade ”finsknationella vågen ” fram och det såg dystert ut för svenskans framtid i Finland (Björkstrand 2009:11). Enligt 1863 års språkförordning blev finskan jämlik med svenskan som administrativt språk och därefter blev finskans ställning allt starkare på svenskans bekostnad (Meinander 2016:9). Början av 1900-talet präglades av kraftig emigration till Sverige och på grund av detta minskade antalet svenskspråkiga drastiskt.

I samband med firandet av en jubileumsdag 1906 bestämde sig samtidigt 100 000 personer för att förfinska sitt namn och byta språk till finska (Meinander 2015:11). I

början av 1900-talet när man strävade efter att bilda en finlandssvensk identitet förekom det därtill olika åsikter om sättet på vilket de svenskspråkiga skiljde sig från den finskspråkiga majoriteten (Meinander 2016: 23, Björkstrand 2009:12). Under 1920-talets språkstrid gjordes ett försök att försvaga svenskans ställning i skolsystemet. Redan då dök tanken om att slopa svenskan som obligatoriskt skolämne upp (Meinander 2016:41). Samtidigt ville man att statsförvaltningen skulle förfinskas och antalet svenskspråkiga vid universiteten skulle minskas (Meinander 2016:41).

Under krigsåren hade en språkfred etablerats i Finland (Meinander 2016:125). Under första hälften av 1900-talet minskade ändå antalet svenskspråkiga av många skäl. Nativiteten var låg bland finlandssvenskarna och många bestämde sig för att emigrera till Sverige. Vidare ledde urbaniseringen till förfinskning på många tidigare starkt svenskspråkiga områden. Därtill bytte många finlandssvenskar själva språk till finska (Meinander 2016:160).

Först på 1970-talet slutade antalet svenskspråkiga sjunka (Finnäs 2012). Då började man registrera tvåspråkiga barn som svenskspråkiga medan det tidigare varit vanligt att man registrerade tvåspråkiga barn som finskspråkiga (Meinander 2016:161). På 70-talet utgjorde de svenskspråkiga 6,6 % av hela befolkningen. Under de kommande årtiondena hölls antalet relativt stabilt. Att folkräkningarna omformulerades kan även ha haft en inverkan på antalet. I stället för att fråga om medborgarnas huvudspråk, började man registrera deras modersmål, vilket enligt Finnäs (2012) kan ha lett till ett större antal svenskspråkiga än tidigare. Antalet svenskspråkiga sjönk emellertid fortfarande i början av 2000-talet. Kurvan för svenskspråkiga hölls däremot förhållandevis positiv på 2010-talet.

3.1.1 Situationen i dag

De svenskspråkiga finländarna bor fortfarande idag längs väst- och sydkusten, närmare bestämt i Nyland, i Egentliga Finland, i Österbotten och på Åland. Enligt Finnäs (2014:9) koncentreras ”den svenskspråkiga befolkningen till det huvudsakliga bosättningsområde som utgörs av de svenska och tvåspråkiga orterna”. Statistiska uppgifter från år 2019 visar att antalet svenskspråkiga i Finland hade sjunkit till 287 954 (Statistikcentralen 2020). 49 av Finlands 311 kommuner är svenskspråkiga eller tvåspråkiga. De 16 svenskspråkiga

kommunerna finns idag alla på Åland (www.kommunforbundet.fi). Antalet tvåspråkiga orter har minskat under de senaste åren på grund av kommunsammanslagningarna (Finnäs 2015:71).

Svenska språket är ett viktigt kriterium då man identifierar sig som finlandssvensk (Liebkind & Henning-Lindblom 2015:187). Attityden till modersmålet är integrativ och de som är tvåspråkiga tenderar att förhålla sig integrativt till båda språken. I praktiken betyder det att tvåspråkiga individer har två olika språkgruppsidentiteter, dvs. de identifierar sig med båda två språkgrupperna. Identiteterna kan ha olika betydelser för individerna (Liebkind & Henning-Lindblom 2015:187).

En del menar att den finlandssvenska identiteten också är etnolingvistisk. Kriterier som tillämpas i detta fall är till exempel hur bra kunskaper individen har i svenska, om ens föräldrar är finlandssvenskar och om man bor inom Svenskfinland. På grund av blandäktenskap är det emellertid svårt att dra gruppgränser idag. Därför har de subjektiva uppfattningarna blivit viktigare som identitetsmarkörer (Liebkind & Henning-Lindblom 2015:189). Studier bland finlandssvenskar har visat att finlandssvenskarna brukar identifiera sig med minoriteten, dvs. som finlandssvenskar, men också med nationen som finländare. Finlandssvenskar anser sig således ha dubbel identitet (Liebkind & Henning-Lindblom 2015:191).

Europarådets rådgivande kommité noterade 2017 att det i Finland är möjligt att anteckna endast ett språk som modersmål. I sin rapport om tillämpningen av språklagstiftningen år 2017 föreslog Europarådet att man skulle ta reda på om det vore möjligt att ändra befolkningsdatasystemet så att en individ kan uppge fler än ett språk som sitt modersmål (www.eduskunta.fi). I Finland finns det därtill även nyfinländare och finskspråkiga som försvenskats som kan vara funktionellt tvåspråkiga. Denna samhällsgrupp syns inte i statistiken eller i språkregistreringen (Herberts 2015:49).

3.2 Katalanskans historia i Spanien

Katalanskans rötter finns i latinet. Språket hör till de romanska språken. På 800-talet utvecklades katalanskan till en separat variant av vulgärlatin. Detta skedde på det område som kallades för *Hispania Citerior* och var den första romerska provinsen. Området omfattar dagens Katalonien, Valencia och Balearerna (Gustafsson 2012:196).

Kvarnström (2010) konstaterar att katalanskan på 1200-talet var ”det ledande språket och det utvecklades en mycket rik katalansk litteratur”. T.ex. de första filosofiska verken som inte skrevs på latin eller arabiska skrevs på katalanska. Sjölagen som användes för att reglera handeln på Medelhavet skrevs också först på katalanska och utgör fortfarande idag grunden för internationell sjörätt (Plataforma per la llengua 2019:17). Under högmedeltiden var katalanskan ett stormaktsspråk (Gustafsson 2012:198). Katalanska användes t.o.m. av kungar förutom i Katalonien och på Balearerna också i Valenciaregionen och i vissa delar av Sydafrika, Sardinien och Grekland (Gustafsson 2012:198).

Kastilianskans ställning som skriftspråk blev så småningom allt starkare tills det av samhälleliga, geografiska, kulturella och politiska skäl fick status som gemensamt språk för alla spanjorer (Carcedo 2005:149, Kvarnström 2010). Katalanskans ställning blev samtidigt svagare när kungarikena Kastilien och Aragonien bildade en union och Spanien bildades. Därtill påverkades katalanskans ställning negativt när Madrid blev huvudstad (Gustafsson 2012:198).

Katalanskans historia visar att språkets existens inte går att ta för givet. Historien igenom har det funnits perioder då angrepp har riktats mot katalanskan. Spanska staten har stått bakom angreppen. Under spanska tronföljdskriget 1714 skedde det första angreppet och Barcelona blev tvunget att ta till vapen då den så kallade Nueva Planta-förordningen utgavs 1716. (Plataforma per la llengua 2019:15). Förordningen innebar att Katalonien förlorade sin dispens och integrerades i Spanien (www.britannica.com). Då förbjöds också användningen av katalanska i offentliga sammanhang (Gustafsson 2012:196). Katalanskans officiella status erkändes på nytt först under Spaniens första republik i slutet av 1800-talet (Gustafsson 2012:198). Katalanska blev då igen ett språk som användes i litteraturen och i kultursammanhang. Denna tidsperiod i slutet av 1800-talet kallas för *Renaixença* (Casanovas 2019:34).

Det spanska inbördeskriget kan beskrivas som en kamp mellan två Spanien. På ena sidan stod det gamla traditionella Spanien och på andra sidan det nya och moderna Spanien. Kriget blev även en kamp mellan regionerna och centralmakten. Nationalisterna ville att Spanien skulle centraliseras medan regionalisterna var redo att ta till vapen för att försvara sitt självstyre (Gustafsson 2012:26).

År 1931 stod det i den spanska konstitutionen att ingen behöver ha kännedom om eller använda de regionala språken. Katalanskan uppfattades som ett onödigt språk (Iglésias 2019:84,85). Ett senare angrepp mot katalanskan ägde rum 1939 efter det spanska inbördeskriget då Francisco Franco fick makten. Under den tid då Franco styrde Spanien uppfattades katalanskan som en dialekt (Gustafsson 2012:198). Fram till 1975 fick de som talade katalanska offentligt böter. Alla böcker på katalanska brändes, skyltar på katalanska förbjöds och t.o.m. begravningsplatser rensades från inristningar på katalanska (Plataforma per la llengua 2019:15). Det var inte tillåtet att namnge barn med andra än spanska helgonnamn, vilket innebar att t.ex. de katalanska motsvarigheterna var förbjudna (Gustafsson 2012:200). Ur en språklig synvinkel var tiden under Francos diktatur dystert. Samhället i övrigt mätte bra i Katalonien jämfört med samhället i de andra regionerna. Katalonien hade industriverksamhet och ett rikt kulturliv. Denna tidsperiod blev startskottet för nationalismen (Enkvist 2014). I slutet av 1900-talet bytte emellertid många som talade katalanska till kastilianska i regionen kring Valencia. Detta skedde på grund av stigmatisering och det tryck som man upplevde (Strubell & Boix-Fuster 2011:6).

Spanien blev en demokratisk stat i december 1978. Största delen av spanjorerna ville då att landet skulle demokratiseras men regionalisterna både i Katalonien och Baskien valde att rösta blankt eftersom de ville erhålla självständighet för sina områden (Gustafsson 2012:17). I den spanska grundlagens tredje paragraf från 1978 slogs kastilianskans ställning som officiellt språk i Spanien fast på nytt. I den andra paragrafen erkänns katalanskan, baskiskan och galiciskan som officiella språk på sina respektive autonoma områden (Carcedo 2005:153). Baskien och Katalonien fick enligt konstitutionen stor frihet i förhållande till centralmakten (Gustafsson 2012:18). På 1970-talet var hälften av alla som bodde i Katalonien tvåspråkiga och talade både katalanska och kastilianska. Den andra hälften talade kastilianska men kunde åtminstone förstå katalanska (Enkvist 2014).

Från år 1980 till 2004 var det nationalistledaren Jordi Pujol den som styrde Katalonien. Han sägs vara den som gav upphov till katalaniseringen. Under hans tid uppfattades de spanjorer som bodde i Katalonien som identifierade sig starkare som spanska än katalanska som ett problem (Enkvist 2014). Pujol såg det som nödvändigt att katalanisera dem, dvs. få dem som har kastilianska som modersmål att övergå till

katalanska. Till hans ideologi hörde att dela in människor i två grupper enligt om det gick att katalanisera dem eller inte. En problematisk grupp utgjorde de kastilianskatalande statstjänstemännen. Lösningen blev att göra sig av med dem (Enkvist 2014). Till Pujols ideologi hörde också tanken att Kataloniens enhet riskeras om det finns invånare som har kastilianska som modersmål (Enkvist 2014).

Efter att de autonoma områdena fick tillbaka sitt självstyre i Spanien och de regionala språken på detta sätt blev officiellt erkända har deras ställning förbättrats (Gustafsson 2012:18). Målet har varit att normalisera språken så att de kan användas i olika domäner (Carcedo 2005:158). Katalanskan blev undervisningsspråk på 1980-talet (Gustafsson 2012:198). Till regionens språkpolitik hörde också tanken om att använda språkbad som språkinlärningsmetod. Metoden skulle främja tvåspråkighet, men i praktiken användes den för att få de som talar kastilianska att byta till katalanska (Enkvist 2014). Idag har de regionala språken uppnått en stark ställning inom respektive autonoma region. Under ytan förekommer det dock fortfarande fientlighet och passivitet som kommer till uttryck i olika sammanhang (Strubell & Boix-Fuster 2011:21).

3.2.1 Situationen i dag

I dagens spanska samhälle har katalanskan inte fått en officiell ställning på nationell nivå. Staten erkänner inte katalanskan som nationalspråk trots att 10 % av befolkningen i Spanien talar språket (Plataforma per la llengua 2019:8). Katalanskan är officiellt erkänd endast på de områden där språket talas som modersmål eller där dess ställning har blivit befäst i lagstiftningen (Plataforma per la llengua 2019:8). Denna situation i Spanien är unik inom Europa. Förutom i Spanien är det endast i Bulgarien som det är obligatoriskt att tala ett visst språk i ett visst land (Plataforma per la llengua 2019:8).

Katalanska får exempelvis inte användas i parlamentet i Spanien. Det spanska parlamentet är det enda parlamentet inom Europeiska unionen som inte tillåter att ett språk med så många talare används (Plataforma per la llengua 2019:8). Detta leder i sin tur till att ambassader och konsulat betjänar endast på kastilianska och att alla handlingar skrivs endast på kastilianska. I senaten är det däremot tillåtet att använda katalanska och alla debatter simultantolkas (Gustafsson 2012:200).

Katalanska används i fyra europeiska stater, förutom i Spanien i Andorra, Italien och Frankrike. I Spanien är det på de Baleariska öarna, i Katalonien, i Valencia, i de östra delarna av Aragonien och på området Carxe som katalanska talas (Plataforma per la llengua 2019:5). På Balearerna talas lokala varianter: på Mallorca mallorquí, på Menorca menorquí och på Ibiza eivessenç (Gustafsson 2012:204). Valenciaskan räknas däremot som ett eget regionalt språk, eftersom uttalet och en del ord är annorlunda.

De områden där katalanskan talas är sinsemellan olika såväl kulturellt som politiskt (Casanovas & Corretger & Salvador 2019:2). I Andorra är katalanskan ett av landets officiella språk (Gustafsson 2012:205). De områden där katalanska talas illustreras i figur 1.

Figur 1. Det katalanska språkområdet. (Strubell & Boix-Fuster 2011:18)

De autonoma regionerna i Spanien har sina egna regeringar som väljs vart fjärde år. Ledamöterna väljs vid regionalval (*Elecciones Autonómicas*). I Katalonien kallas regionregeringen för *Generalitat de Catalunya* (Gustafsson 2012:70). Generalitat är ett institutionellt system som tar hand om självstyret i området (Estatut d'autonomia de Catalunya 2006, Títol Preliminar, article 2). Ordföranden i den regionala regeringen kallas *President de la Generalitat* (Gustafsson 2012:70). Katalonien är vidare uppdelat i fyra provinser: Barcelona, Girona, Lleida och Tarragona. Provinserna har också egna provinsstyren men deras makt är begränsad (Gustafsson 2012:211).

Nationalismen, eller katalanismen, är stark i Katalonien. Språket och historien används som argument när nationalisterna kräver politisk självständighet (Enkvist 2014). 2009 organiserades den första inofficiella folkomröstningen om självständighet (Gustafsson 2012:220). Katalanismen är en aggressiv form av nationalism. Den bygger på 1978 års konstitution som delade in landet i autonoma regioner och gav dem omfattande rättigheter (Enkvist 2014). En till orsak till katalanismens starka närvaro är att Katalonien hör till de rikaste och mest utvecklade regionerna i Spanien (Enkvist 2014).

Den nationalistiska andan märks också när man undersöker hur folk förhåller sig till den spanska kungen. I Katalonien uppfattas kungen som en symbol för Spanien som de inte vill vara en del av (Gustafsson 2012:54). Det står i den spanska konstitutionen att den spanska flaggan ska vara hissad vid myndighetsbyggnader men en del katalanska kommuner lyder inte lagen. I stället är den katalanska flaggan, *La senyera*, synlig överallt (Gustafsson 2012:201). Det finns emellertid också katalaner som skulle vilja behålla det självstyre som nu råder i Katalonien i stället för att bli fullständigt självständiga (Gustafsson 2012:215).

Det råder olika åsikter om vem som egentligen kan sägas vara katalan. Enligt den spanska konstitutionen är de som är registrerade som invånare i Katalonien katalaner (Gustafsson 2012:218). Vanligtvis har benämningen katalan använts när man talar om individer som är bosatta i Katalonien. Om personens starkaste språk är katalanska eller kastilianska har inte varit avgörande (Enkvist 2014). De som kämpar för att göra Katalonien enspråkigt har emellertid använt benämningen katalan för att framhäva den kamp som de för. De menar att katalaner ska vara *katalanister* och kräva politisk självständighet (Enkvist 2014). De som inte kallar sig katalanister sägs vara *españolister* och stå på den spanska statens sida (Enkvist 2014).

En del menar att man för att kalla sig katalan måste vara född av katalanska föräldrar och tala katalanska som modersmål (Gustafsson 2012:219). Endast tre miljoner katalaner fyller dessa kriterier och kan kalla sig *catalans de sempre*, dvs. eviga katalaner. En av de mest framträdande katalanska politikerna, Arthur Mas har emellertid konstaterat att den som bor i Katalonien, känner sig som en katalan och uppfattar katalanskan som sitt eget språk är katalan (Gustafsson 2012:217).

Katalanerna upplever att deras identitet skiljer sig från andra spanjorers. De uppfattar sig som de enda riktiga européerna inom Spanien (León Solís 2003:2). En gemensam nationell identitet saknas i Spanien. Språket är en viktig faktor för identiteten och detta blir speciellt tydligt i de autonoma regionerna (León Solís 2003:11). En annan identitetsbildande faktor är de värden som förknippas med språkgrupperna. Katalonien kallas ibland för *oasis catalán* för att framhäva att området är en lugn periferi, en motsats till allt som huvudstaden Madrid sägs representera (León Solís 2003:11).

Språk som talas i flerspråkiga samhällen hotas som framkommit i kapitel 2 av olika faktorer. Katalanskan kan i framtiden bli ett splittrat språk eftersom det talas i olika regioner och t.o.m. olika länder och saknar ett gemensamt kommunikationssätt som kunde åstadkommas t.ex. via medier (Strubell & Boix-Fuster 2011:6). Ett annat hot är att katalanskan, som i många avseenden är ett rikt språk, tappar sin uttryckskraft på grund av låneord och uttryck från kastilianskan. Det är också tydligt att katalanskan inte används i lika hög grad i kontexter med hög prestige, t.ex. i katolska kyrkan, vid universiteten, vid nya tekniska innovationer och i kontakt med centrala myndigheter (Strubell & Boix-Fuster 2011:7). Katalanskan kan därtill t.o.m. upphöra att existera inom den privata sfären om föräldrar i framtiden inte vill lära sina barn katalanska.

4 SPRÅKLAGSTIFTNING

I detta kapitel redogör jag för språklagstiftningen i Finland och Spanien. I avsnitt 4.1 ger jag allmän information om konventionerna för språklagstiftning i de två länderna. Sedan följer en kort översikt av lagöversättning i Finland. Avsnitt 4.2 behandlar språklagstiftningen i Finland och omfattar även reflektioner kring hur den fungerar i praktiken. Efter det följer ett avsnitt (4.3) som belyser språklagstiftningen i Spanien.

I avsnitt 4.3.1 visar jag citat på kastilianska när jag behandlar den spanska konstitutionen. När den autonoma statuten som gäller i Katalonien diskuteras använder jag däremot citat på katalanska. Detta är motiverat eftersom de juridiska dokumenten i fråga ursprungligen är skrivna på dessa två språk, den spanska konstitutionen på kastilianska och Kataloniens autonoma statut på katalanska.

Jag har varit tvungen att till stor del översätta utdragen från den spanska lagstiftningen till svenska själv. Detta är inte idealt, men nödvändigt. För att säkerställa att översättningarna är så exakta som möjligt har jag ofta använt de engelska översättningarna som stöd för att försäkra mig om att jag förstått principerna som ligger bakom lagen rätt. Direkta citat används för att betona att just den ifrågavarande delen av lagen är central för temat av denna avhandling. Användningen av citat är motiverad även för att ge läsaren möjlighet att se den ursprungliga texten.

Vissa begrepp kommer att användas genomgående i detta kapitel. Dem definierar jag här enligt Statsrådets kanslis anvisningar (Svenskt lagspråk i Finland 2010). Begreppet *paragraf* hänvisar till lagarnas innehåll och *artiklar* används när texten ursprungligen kommer från internationella fördrag eller från EU:s rättsakter. Paragraferna och artiklarna kan innehålla antingen en eller flera *bestämmelser*. När en paragraf innehåller flera stycken kallas dessa för *moment*, som i sin tur kan vara indelade i antingen numrerade eller bokstaverade *punkter*. Lagarna delas in i *kapitel*. Lagens paragrafnumreringar löper ofta oberoende av kapitelindelningen. I dessa fall nämner jag inte kapitlet i hänvisningen. Om en lag har en paragrafnumrering som inte är löpande nämner jag kapitlet. Exempelvis kommer jag att hänvisa till lagen på följande sätt: 6.6.2003/423, 10. §. I exemplet hänvisar jag till 10. § i språklagen. Vid den spanska

lagstiftningen kan hänvisningarna ibland se annorlunda ut eftersom lagstiftningen är författad på annat sätt.

4.1 Lagstiftning i Finland och Spanien

Den nuvarande finska grundlagen trädde i kraft 1/3 2000 (www.finlex.fi, Nuolijärvi 2005:287). Grundlagen betonar att ingen får särbehandlas på grund av sitt språk (11.6.1999/731, 6. §). Svenskans ställning som ett av landets officiella språk står i grundlagen och det slås fast att det är individens rätt att använda antingen finska eller svenska hos domstol och andra myndigheter (11.6.1999/731, 17. §)¹.

Den första finska språklagen härstammar från 1922. Under 1900-talet uppdaterades lagen sex gånger, men principen i lagen har bevarats oförändrad. Behovet av att bearbeta språklagen blev konkret i samband med att Finland anslöt sig som medlem till EU år 1995 (www.eurooppatiedotus.fi). Språklagen behövde revideras även av språkliga och praktiska skäl för att den skulle vara i linje med grundlagen (Nuolijärvi 2005:288).

Det finns även andra språklagar i Finland, nämligen samisk språklag som härstammar från 2003 och vars syfte är att trygga samernas rätt till sitt eget språk och sin egen kultur (15.12.2003/1086, 1. §). Landskapet Åland är demilitariserat och har en självstyrelselag. Denna lag presenteras kort i följande kapitel.

I Finland stiftar riksdagen lagar i plenum. Tillvägagångssättet är att ett lagförslag lämnas till riksdagen som en proposition antingen från regeringen i form av en lagmotion från en riksdagsledamot eller i form av ett medborgarinitiativ. I det senare fallet krävs att minst 50 000 medborgare deltar. Oftast får nya lagar samt lagändringar sin början i regeringspropositioner (www.eduskunta.fi).

Dagens spanska konstitution trädde i kraft 31 oktober 1978. Den går att läsa på nätet på sidan www.congreso.es. I den så kallade preliminära delen av lagen står det att kastilianskan är det officiella språket i Spanien och det betonas att spanjorernas plikt är att kunna kastilianska (31.10.1978, 3. § 1 underpunkt). De övriga språken i Spanien är officiella språk i respektive autonoma regioner i enlighet med det som står i lagen. I den

¹ När jag hänvisar till en viss paragraf med paragrafnumret använder jag tecknet § (www.lagen.nu).

tredje underpunkten står det att den språkliga diversitet som råder i Spanien är en del av landets kulturella arv och ska respekteras och skyddas.

I Spanien stiftas lagarna av parlamentet och de lagstiftande församlingarna i de autonoma regionerna (www.e-justice.europa.eu). Regeringen har makt att verkställa lagar. Den kan utfärda föreskrifter och i vissa fall får den lagstifta på delegation av parlamentet. Parlamentets första och andra kammare, regeringen och de autonoma regionernas lagstiftande församlingar samt allmänheten kan ge initiativ till nya lagar (www.e-justice.europa.eu).

Ministerrådet i Spanien (Consejo de Ministros) godkänner lagförslag och sänder dem vidare till parlamentets andra kammare tillsammans med lagmotiven och nödvändig bakgrundsinformation (www.e-justice.europa.eu). Talmannen för parlamentets andra kammare för förslaget vidare och underrättar första kammarens talman. Första kammaren kan därefter under två månaders tid föra in ändringar i förslaget eller med absolut majoritet ge beslut om veto. Kungen fastställer sedan de lagar som har antagits av parlamentet, promulgerar dem och ger beslut om offentliggörandet (www.e-justice.europa.eu).

I samband med Nueva Planta-förordningen på 1700-talet, förlorade Katalonien sin offentliga rätt och blev underställt det kastilianska styret (Casanovas 2019:31). 1707 avskaffade kungen Felipe V de regionala lagarna som kallas för *fueros*. Dessa trädde ändå i kraft på nytt kort därefter (Masferrer 2011:436). Katalonien blev officiellt ett autonomt område 1931. Enligt 1931 års konstitution fick den regionala regeringen ta hand om administrationen inom vissa områden. Den första autonoma statuten godkändes av det spanska parlamentet (*Cortes*) 1932 (Hannum 1996:264). I Katalonien ville de regionala myndigheterna då ta ansvar för alla de områden som de hade rätt att organisera på sitt eget sätt. Till hit hörde exempelvis organisering av straffrätten, sociala, kommersiella, processuella enheter samt kontroll av naturresurser (Hannum 1996:265). Redan då fanns det områden som både den centrala administrationen och den regionala tog hand om. I sådana fall fick de nationella lagarna större vikt om inte den autonoma statuten innehöll speciella bestämmelser. När den autonoma statuten hade blivit accepterad och regionen fått självbestämmerätt inom ett visst område fick den centrala administrationen inte längre lägga sig i (Hannum 1996:265).

De autonoma regionerna hade ett relativt omfattande självstyre tills de avskaffades år 1938 i samband med Francisco Francos maktövertagande (Hannum 1996:266). Efter Francos styre aktualiserades frågan om de autonoma regionerna. Förutom i Katalonien och Baskien fanns det även rörelser på Kanarieöarna och i Navarra som ville att de egna områdena skulle bli autonoma (Hannum 1996:268).

1981 gav regeringen riktlinjer för tillvägagången vid autonoma regioner. Dessa riktlinjer kodifierades till en lag som godkändes år 1982 (*Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico*). År 1983 delades Spanien sedan in i sju autonoma områden. Författningsdomstolen fastställde 1983 att endast konstitutionella ändringsförslag kan ändra autonoma statuter, vilket ledde till ändringar i lagen (Hannum 1996:270). De autonoma statuterna är underordnade konstitutionen, men är högre än statens lagar och administrativa befallningar. De nationella lagarna är därtill även supplementära (Hannum 1996:271) och de autonoma statuterna kan ändras endast vid samarbete mellan de regionala och centrala myndigheterna. I praktiken betyder detta att det regionala parlamentet och *Cortes* båda måste godkänna ändringsförslag och i vissa fall organiseras det folkomröstningar (Hannum 1996:270).

Till de autonoma regionernas regeringar och deras jurisdiktionsområden hör t.ex. att bilda den lokala regeringen och den lokala civilrätten, reglera bruket av naturresurser inom området, sköta kulturverksamheten och delvis även industri och handel. Kort och koncist sagt får de autonoma regionerna i princip ta hand om allt som inte exklusivt hör till de centrala myndigheternas jurisdiktion (Hannum 1996:271).

I nästa avsnitt redogör jag för lagöversättning i Finland. I avsnitt 4.2 presenteras sedan språklagstiftningen i Finland närmare. Efter det följer en diskussion kring hur språklagen i Finland fungerar i praktiken. Kapitlet avslutas med en jämförelse av situationen i Spanien.

4.1.1 Lagöversättning i Finland

Lagöversättning hör till den rättsliga traditionen när ett land har flera officiella språk eller mer än ett nationalspråk (Nordman 2016:262). Finland har två nationalspråk och därför ska det försäkras att såväl finsk- som svenskspråkiga kan läsa lagen på sitt eget modersmål. Att ha lagstiftning på två språk kan emellertid föra med sig vissa dilemman.

I ett flerspråkigt land kan t.ex. språkversionerna som kommer från EU ibland avvika från varandra. Då måste man studera versionerna samtidigt för att ta reda på vilken lagstiftarens vilja har varit (Palmgren 2017:77). Juridiska texter på två språk ställs även inför det dilemma som kallas för dubbel mottagarpassning, vilket innebär att lagtexten ska vara begriplig både för lekmän och tjänstemän (Nordman 2016:263).

I idealfallet ska lagtexterna på finska och svenska förberedas parallellt men oftast är de svenska lagtexterna i Finland översättningar (Palmgren 2017:75, 88). Juridiska texter som översätts ska ha juridisk ekvivalens också på målspråket. Detta innebär att betydelsen ska vara identisk i originaltexten och översättningen (Nordman 2016:264). Det måste råda juridisk ekvivalens mellan lagtexter även i fråga om ordval och termer som används. I Finland är det därför praxis att man då en ny del fogas till lagen ändrar den omkringliggande texten så lite som möjligt (Nordman 2016:265).

När ett lagförslag ska på remiss och sänds till ministerier och andra behöriga parter ska det finnas en översättning till svenska av själva lagtexten och ett sammandrag av betänkandet på svenska (Palmgren 2017:74). Detta fastställs i språklagens 31 § (6.6.2003/423, 31. §). Först när en regeringsproposition bereds översätts texten i sin helhet till svenska. Översättningen granskas för att säkerställa att den finska versionen och den svenska versionen motsvarar varandra (Palmgren 2017:75). Den parlamentariska behandlingen sker vanligtvis endast på finska men riksdagsledamöter kan uttrycka sin önskan om att behandlingen sker på svenska. Enligt grundlagen stiftas nämligen lagarna på finska och svenska (11.6.1999/731, 79. § 4 mom.)

4.2 Språklagstiftningen i Finland

I detta avsnitt diskuterar jag kort hur språklagstiftningen i Finland ser ut. De bestämmelser som är centrala för avhandlingen behandlas närmare och citeras vid behov även i sin helhet. Ålands självstyrelselags betydelse tas också upp samt de olika konventioner som Finland har undertecknat. Språkliga rättigheter i samband med hälso- och sjukvårdstjänster samt skolväsendet behandlas var för sig i avsnitt 4.2.2. och 4.2.3. I avsnitt 4.4 diskuterar jag slutligen hur språklagstiftningen fungerar i praktiken.

Det har gjorts flera ändringar i den finska språklagstiftningen under senaste åren. Ändringarna handlar främst om kommunindelningarnas inverkan på tvåspråkiga

kommuner. Skyldigheten att skriva skrivelser och kommunala möteskallelser samt protokoll både på finska och svenska har amplifierats, dvs. skyldigheten att skriva på båda språken utvidgades för att kommuninvånarna ska få information på sitt eget språk. Samtidigt har kommunerna fått ansvar att bestämma i hur stor grad man ändrar på ortnamn och skyltar när ett enspråkigt område blir tvåspråkigt. Dessa ändringar har gjorts i språklagens 5:e, 27:e, 29:e och 33:e paragrafer år 2013.

Förutom ändringar som har med kommunindelningar att göra har även de lagar som behandlar bland annat tingsrätter, äldreomsorg, handläggningsspråk, polisinsättningar, diskriminering, svenska servicegrupper, domstol samt hälso- och sjukvård bearbetats (Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017:17–22). Senare i detta avsnitt diskuterar jag hur ändringarna inom tingsrätter och organiseringen av hälso- och sjukvård har påverkat den svenskspråkiga befolkningen.

4.2.1 Språklagen i Finland

Språklagen i Finland trädde i kraft 2004 och ersatte den tidigare språklagen som härstammade från år 1922 (www.sprakinstitutet.fi). Språklagen är indelad i tio kapitel. Varje kapitel framhäver att det finns två nationalspråk i Finland. Enligt språklagens andra bestämmelse är den erforderlig för att tillförsäkra språklig jämställdhet:

Syftet med denna lag är att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för var och en att hos domstolar och andra myndigheter använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska. (6.6.2003/423, 2. §)

Det första kapitlet i språklagen innehåller allmänna bestämmelser. Finskans och svenskans status som nationalspråk garanteras. Det konstateras att individens språkliga rättigheter enligt lagen bör realiseras utan att individen särskilt måste begära om det. Lagens tillämpningsområde definieras i den tredje artikeln. Språklagen verkställs när individen har ärenden att uträtta hos statliga så väl som kommunala myndigheter och domstolar.

Hur en kommun blir en- eller tvåspråkig definieras också i det första kapitlet. Beroende på myndigheternas ämbetsdistrikt kan det i Finland finnas enspråkiga och tvåspråkiga myndigheter. Med utgångspunkt i den språkliga situation som råder i

myndighetens distrikt fastställs det huruvida den ska vara en- eller tvåspråkig. I kapitel 1 i lagen hänvisas också till bestämmelser som berör Åland, samiska och andra språk samt bestämmelser i speciallagstiftningen t.ex. om undervisningsspråk, språk som används inom kultur och rättigheter inom social- och hälsovård. Speciallagstiftningen innehåller även andra bestämmelser, men dessa tre är relevanta för min avhandling och de presenteras närmare i kommande avsnitt.

Kapitel 2 i språklagen klargör vilka rättigheter individer och juridiska personer har att använda sitt eget språk hos myndigheter. I 10. § om individens språkliga rättigheter hos myndigheter står följande:

I kontakter med statliga myndigheter och tvåspråkiga kommunala myndigheter har var och en rätt att använda finska eller svenska. Myndigheter skall dessutom ordna möjlighet för den som skall höras att bli hörd på sitt eget språk, finska eller svenska. (6.6.2003/423, 10. §)

Juridiska personers inklusive företags och föreningars språkliga rättigheter hos myndigheter inbegriper rätten att få använda sitt eget protokollsspråk. I kapitel 3 klargörs hur språkliga rättigheter verkställs vid olika tillfällen när en individ har ärenden att uträtta hos myndigheter, t.ex. handläggningspråket i brottmål eller i ansökningsärenden. Rätten till tolkning tas också upp i kapitlet. Kapitel 4 beskriver därefter bestämmelser som styr myndigheternas arbete i expeditioner och andra handlingar. I 20. § klargörs när är det möjligt för individen att begära att få översättning av expeditioner eller andra handlingar.

Kapitel 5 omfattar bestämmelser vars syfte är att säkerställa individens rätt till sitt eget språk:

Myndigheterna skall i sin verksamhet självmant se till att individens språkliga rättigheter förverkligas i praktiken.

En tvåspråkig myndighet skall betjäna allmänheten på finska och svenska. Myndigheten skall både i sin service och i annan verksamhet utåt visa att den använder båda språken.

När en tvåspråkig myndighet tar kontakt med enskilda individer eller juridiska personer skall myndigheten använda deras eget språk, om den vet vilket det är eller utan oskäligt besvär kan få reda på det, eller använda både finska och svenska. (6.6.2003/423, 23. §)

I kapitel 5 ges som framgår ovan anvisningar för tillvägagående vid tvåspråkiga myndigheter och statliga och kommunala bolag och andra som går att likställa med dessa.

I kapitel 6 definieras myndigheternas tillvägagångssätt ännu närmare. Det ges t.ex. anvisningar om arbetsspråket hos statliga myndigheter och hur skriftväxlingen mellan myndigheterna ska ske.

Kapitel 7 beskriver hur språk används i lagstiftningen och hur medborgarna ska informeras på två språk. Det står tydligt i lagen att:

Lagarna stiftas och publiceras på finska och svenska. Likaså utfärdas förordningar och myndigheternas rättsnormer på båda nationalspråken. (12.8.2011/950, 30. §)

Produktinformation och information från myndigheterna ska enligt lagen ges på båda nationalspråken i tvåspråkiga kommuner. I praktiken betyder det att t.ex. också skyltar och ortnamn ska ges på båda språken i tvåspråkiga kommuner:

Texten på skyltar, trafikmärken och andra motsvarande anslag som riktar sig till allmänheten och som myndigheterna sätter upp i tvåspråkiga kommuner ska finnas på finska och svenska, om man inte enligt internationell praxis använder enbart ett utländskt språk eller om det inte är fråga om en enspråkig verksamhetsenhet. (28.6.2013/480, 33. §)

Bestämmelser om vilka ortnamn som ska användas på skyltar som myndigheterna sätter upp får utfärdas genom förordning av statsrådet. Innan förordningen utfärdas ska utlåtande av Institutet för de inhemska språken inhämtas. (28.6.2013/480, 33. §)

Kapitel 8 gäller hur de språkliga rättigheter som språklagen fastställer ska främjas och uppföljas i Finland. Lagen fastslår att både de svenskspråkiga och finskspråkiga medborgarnas kulturella och samhälleliga behov ska tillfredsställas enligt lika grunder (6.6.2003/423, 35. §). Enligt grundlagens 17 § bör regeringen, riksdagen och de offentliga myndigheterna handla på ett sätt som möjliggör förverkligandet av denna princip (www.folktinget.fi). Det nionde kapitlet innehåller specialbestämmelser som har med vissa enskilda fall att göra, såsom språket inom fångvården och kommandospråket. Det tionde kapitlet ger slutligen information om lagens ikraftträdande och övergångsbestämmelser.

Justitieministeriet i Finland överbevakar att språklagen följs och ger vid behov rekommendationer (Nuolijärvi 2005: 291). Ministeriet har sedan år 2004 haft en delegation som ser till att lagen förverkligas i praktiken (www.um.fi).

Den finska lagstiftningen omfattar utöver språklagen även andra lagar som gäller nationalspråkens ställning. Lagen om grundläggande utbildning i Finland stadgar hur

skolväsendet i Finland bör organiseras så att alla språkgruppers grundläggande behov kan tillgodoses. Jag kommer att behandla denna lag närmare i avsnitt 4.2.3.

Språklagens bestämmelser gäller inte på Åland. Åland har en självstyrelselag vars syfte är att främja landskapets svenskspråkighet och kultur (Nuolijärvi 2005:291). Enligt självstyrelselagens sjätte kapitel och den 36 § är Åland enspråkigt svenskt. Svenska är ämbetsspråket i olika förvaltningar och utlåtanden och avgöranden av högsta domstolen ska uppställas på svenska (16.8.1991/1144, 36. §). Enligt lagen är det ändå alla finska medborgares rätt att få använda även finska i domstolar och hos andra statsmyndigheter (16.8.1991/1144, 37. §). Detta betyder i praktiken att man måste kunna använda finska i dessa sammanhang även på Åland. Undervisningsspråket på Åland är svenska (16.8.1991/1144, 40. §). Ålänningarna har rätt att börja studera vid undervisningsanstalter som antingen är svensk- eller tvåspråkiga och avlägga examen där även om de saknar de kunskaper i finska som vanligtvis krävs (16.8.1991/1144, 41. §).

Finland har även undertecknat olika konventioner vars mål är stärka minoritetsspråkens ställning (www.um.fi). En sådan konvention är den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk. En rapport ska verkställas till Europarådet vart tredje år för att uppvisa hur Finland har genomfört stadgan. Efter att Finland har lämnat in rapporten ger Europarådets expertkommitté rekommendationer (www.um.fi).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den finska grundlagen och språklagarna samt de konventioner som Finland har undertecknat bidrar till att definiera Finland som ett land med två jämställda nationalspråk. I Finland fattar språklagen emellertid inte sanktioner (Nuolijärvi 2005:292), vilket kan leda till att minoriteternas behov förbises (Henriksson 2012:39). Därför är det viktigt att analysera hur språklagen fungerar i praktiken. Detta återkommer jag till i avsnitt 4.2.4.

4.2.2 Språket med hälso- och sjukvårdstjänster i Finland

Enligt hälso- och sjukvårdslagen ska hälso- och sjukvård ordnas så att individens rätt att använda sitt eget språk verkställs:

Enspråkiga kommuner och samkommuner för sjukvårdsdistrikt ska ordna hälso- och sjukvård på kommunens eller samkommunens språk. Tvåspråkiga kommuner och samkommuner som omfattar tvåspråkiga eller både finsk- och svenskspråkiga

kommuner ska ordna hälso- och sjukvård på finska och svenska så att klienterna eller patienterna blir betjänade på det språk de väljer (30.12.2010/1326, 6. §).

Det står i hälso- och sjukvårdslagen att enspråkiga kommuner ska organisera vårdtjänsterna på kommunens språk. I tvåspråkiga kommuner ska vård ordnas ”på finska och svenska så att klienterna eller patienterna blir betjänade på det språk de väljer” (30.12.2010/1326, 6. §). I vissa fall kan klienten eller patienten också vara berättigad att anlita tolkhjälp.

När det gäller möjligheten att välja vårdenhet i samband med vård som är icke-brådskande står det i artikel 47 av samma lag att det går att välja en vårdenhet som är inom ett annat specialupptagningsområde om detta sker för att tillförsäkra patientens språkliga rättigheter. Valet ska göras i samarbete med den remitterande läkaren:

Den vårdgivande enheten får också väljas inom ett annat specialupptagningsområde, om detta är nödvändigt för att tillgodose en finsk-, svensk- eller samiskspråkig patients språkliga rättigheter (30.12.2010/1326, 47. § 3 mom.).

I artikel 50 av hälso- och sjukvårdslagen nämns separat att individer som behöver brådskande vård i Syd-Österbottens sjukvårdsdistrikt måste ha tillgång till jour på båda inhemska språken. Tanken är att patienten själv ska få välja på vilket språk används:

För att trygga de språkliga rättigheterna ska Syd-Österbottens sjukvårdsdistrikt ordna jourtjänster på finska och svenska så att patienterna blir betjänade på det språk de väljer (30.12.2010/1326, 50. § 3 mom.).

4.2.3 Lag om grundläggande utbildning i Finland

Enligt lagen om grundläggande utbildning är det kommunens ansvar att ordna undervisning på finska och svenska om den har såväl finsk- som svenskspråkiga invånare. Undervisningen ska ordnas för dem som är i grundskolan eller i förskolan. Lagen betonar att detta ska ske separat för båda språkgrupperna. (23.12.1999, 1288)

En kommun som har såväl finsk- som svenskspråkiga invånare är skyldig att ordna grundläggande utbildning och förskoleundervisning separat för vardera språkgruppen (23.12.1999, 1288 4. § 4 mom.).

I praktiken betyder detta att t.o.m. formellt enspråkiga kommuner är skyldiga att organisera grundläggande utbildning på båda nationalspråken. Det finns många som inte är medvetna om denna möjlighet och väljer att sätta sina barn i en skola där det andra inhemska språket talas i stället (Gullberg 2015:294).

Kapitel 4 av samma lag beskriver närmare hur organiseringen av undervisningen bör gå till. Om valet av undervisningsspråk står det i 10§ att det vid elever som har förmåga att studera antingen på svenska eller finska är elevens vårdnadshavare som bestämmer undervisningsspråket.

Varje elev som studerar inom den grundläggande utbildningen i Finland lär sig det andra inhemska språket. Detta säkerställs i 11§.

I den grundläggande utbildningens lärokurs ingår, enligt vad som bestäms eller föreskrivs med stöd av 14 §, som för alla elever gemensamma ämnen modersmål och litteratur och det andra inhemska språket (19.12.2003/1136, 11. §).

Modersmålsundervisning ges i Finland i finska, svenska och samiska. Det går att studera också teckenspråk som modersmål, liksom även rommani eller något annat språk som är elevens eget modersmål om vårdnadshavaren så önskar. Lagen omfattar också bestämmelser om morgon- och eftermiddagsverksamhet där anvisningar ges om hur olika språkgruppers behov ska tas i beaktande. (19.12.2003/1136, 48. b §)

I nästa avsnitt diskuterar jag hur språklagstiftningen fungerar i praktiken. Särskild uppmärksamhet fäster jag vid de aspekter där finlandssvenskar enligt enkätundersökningar anser att det är särskilt viktigt att få service på svenska. En av dessa aspekter gäller hälso-och sjukvård på ens eget modersmål.

4.2.4 Fungerar språklagstifningen i praktiken i Finland?

Som jag visat ovan är det en grundläggande rättighet i Finland att få använda sitt modersmål t.ex. i kontakt med hälsovård, domstolar och polisen. Behovet tillgodoses emellertid inte alltid i praktiken och flera ledande politiker har uppmärksammat problemet (www.folktinget.fi). Exempelvis Finlands före detta president Tarja Halonen uttryckte sin oro över medborgarnas språkliga behov i ett tal vid Akademiforum i Vasa 21/11 2009. Citaten nedan är direkt från hennes tal.

Den finskspråkiga och svenskspråkiga befolkningens kulturella och samhälleliga behov ska tillgodoses enligt lika grunder. Detta innebär att det ska råda faktisk jämlikhet mellan den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningen, dvs. att var och en ska ha rätt att använda sitt eget språk och att få samhällsservice på sitt eget modersmål. Flerspråkigheten och den kulturella mångfalden är en rikedom för vår nation, och den rikedomen ska vi värna om och utnyttja på bästa sätt. (www.president.fi)

Halonen betonade vikten av att bedriva medveten språkpolitik och behovet för ett detaljerat språkpolitiskt program:

Det finns också ett klart behov av språkpolitik, eftersom det fortfarande råder stor diskrepans mellan dels de i lagstiftningen tryggade språkliga rättigheterna, dels handlingarna i det levande livet och medborgarnas erfarenheter. Detta trots att det redan i grundlagen sägs att det allmänna ska se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. (www.president.fi)

Den finska lagstiftningen ger inte instruktioner om hur de språkliga rättigheterna ska förverkligas i praktiken. Situationen blir mer problematisk hela tiden, eftersom de faktiska språkkunskaperna i samhället håller på att försämrans (Sundell 2018:7). Lagen tar inte heller ställning till vilken kvaliteten på språket ska vara vid servicetillfällen.

I Finland lämnar man in en berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen till riksdagen varje valperiod. Berättelsen går att läsa på nätet (www.eduskunta.fi). I berättelsen beskrivs landets språkförhållanden, hur de språkliga rättigheterna verkställs, hur språklagstiftningen tillämpas samt finskans och svenskans utveckling. Berättelsen innefattar även utvecklingsförslag. År 2017 uppmärksammades den delvis positiva utvecklingen i Finland, men samtidigt konstaterades att det fortfarande finns områden där de språkliga rättigheterna inte helt verkställs.

En av de centrala iakttagelserna i berättelsen 2017 var behovet att öka medvetenheten om den språkliga mångfald som råder i Finland. Detta gäller främst på individnivån, men även myndigheterna måste få bättre kännedom om kundernas rättigheter. Målsättningen är att påverka myndigheternas attityder och få dem att tänka på kundsituationerna ur olika språkgruppers synvinklar (Regeringens publikationsserie 9/2017:47–48).

Den kommunala tjänst där svenskspråkig service ofta fungerar bra enligt enkätundersökningar är grundskolan. 81 % av de som deltog i en medborgarenkät 2018 tyckte att utbildningsväsendet fungerar relativt bra (Herberts 2019:35). När man frågade

vad som är viktigast i det dagliga livet, svarade finlandssvenskarna som deltog att det är särskilt viktigt att få service på svenska inom sjukvård och när man samtalar med polisen. I rapporten som sammanställdes av Kjell Herberts som publicerades 2019, nämnde 84 % av svararna att behovet av att få använda svenska är viktigast inom social- och hälsovården (Herberts 2019:31). Det kom tydligt fram hur viktigt det är att man blir exakt förstådd och själv helt och hållet kan förstå det som sägs inom vården. Detta är även en förutsättning för patientens självbestämmanderätt (Regeringens publikationsserie 9/2017 s. 56). Det finns emellertid skillnader mellan olika områden i Finland. I svenska Österbotten anser man att det går någorlunda bra att få vård på svenska (Herberts 2019:38). Kvaliteten på servicen har enligt 68 % av svararna blivit sämre på svenska i helt finskspråkiga kommuner men även i huvudstadsregionen och i övriga Nyland (Herberts 2019:32,33). Personalen kan vara positivt inställd men deras bristande kunskaper kan leda till situationer där kunden på eget initiativ byter till finska, blir ombedd att byta språk eller får service på engelska (Herberts 2019:33,34).

Enligt undersökningen som genomfördes hösten 2018 uppfattar två av tre finlandssvenskar att det svenska språket har en dålig ställning i Finland och att den t.o.m. har blivit värre under den senaste regeringsperioden (Herberts 2019:20). Svenskan har drabbats av domänförluster, vilket har lett till att en stor del finlandssvenskarna förhåller sig pessimistiskt till svenskans framtid i Finland (Herberts 2019:24). Orsaken till dessa domänförluster är förändringar som har gjorts t.ex. inom hälso- och socialvården (Herberts 2019:25).

I Finland har man aktivt strävat efter att skapa större enheter inom kommun- och servicestrukturer samt inom regionalförvaltning. Om man skapar tvåspråkiga enheter men inte aktivt planerar hur flerspråkigheten ska upprätthållas, finns det då en risk att t.ex. organisationer med tiden blir mer enspråkiga och lägger fokus på finska (Henriksson 2011:11,75). Just nu pågår det också en vård- och landskapsreform i Finland. Syftet med den är att ordna vård på ett kostnadseffektivare sätt samt försäkra att alla har en jämlik tillgång till vård (Kepsu 2018:6, www.alueuudistus.fi). Landskapen ska i samband med detta få allt mer formellt ansvar över den nationella offentliga servicen (Djupsjöbacka 2019:40). Kundernas valfrihet betonas också i reformen, vilket i teori kan ha en inverkan på främjandet av service på svenska när man har en ny marknad att konkurrera på (Djupsjöbacka 2018:51). Forskarna har även iakttagit brister i den tänkta valfrihetslagen

och uttryckt sin oro för tryggheten av den svenska servicen (Holmberg 2018). Det har varit svårt att få reformen att vara i linje med grundlagens garanti om att alla har rätt till lika vård oavsett var man bor (Gustafsson 2019).

Efter vårdreformen ska tvåspråkiga landskap erbjuda service på svenska. Detta måste tas i beaktande vid rekrytering och utbildning (Sundell 2018:18). I praktiken kan ändå enskilda producenter befrias från språkkravet i situationer där det finns andra som erbjuder motsvarande tjänst på svenska i regionen. Enligt valfrihetslagens 40 § måste vårdproducenterna dock se till att de språkliga rättigheterna förverkligas i praktiken, dvs. att det går att få lika bra service på svenska som på finska (Sundell 2018:19). Det som förblir oklart är vad som krävs och av vem i en viss servicesituation, eftersom inte alla som jobbar inom vården kan eller behöver behärska svenska. En lösning kunde vara klassificering av personalens språkkunskaper och en prioritering av behoven så att det finns resurser åtminstone där behovet är störst (Sundell 2018:29,30). Det finns emellertid en risk att reformen i teorin främjar svenskans ställning, men inte lyckas ge konkreta verktyg för detta (Sundell 2018:20).

Svenska folkpartiets ordförande Anna-Maja Henriksson uppmärksammade i början av 2019 hur svenskans ställning hade blivit sämre i Finland i samband med besluten att dra ner tingsrätter och organisering av jour i sjukhus. Hon betonade vikten av att ha gemensamma spelregler och en möjlighet att ge sanktioner för företag som inte handlar i linje med dem (Swanljung 2019). Det nuvarande regeringsprogrammet, som blev klart i juni 2019, sägs vara det bästa någonsin med tanke på svenskans ställning. Budgetförslaget möjliggör att det går att satsa på nationalspråksstrategin, på det svenska teckenspråket och på att ge mer resurser till Folktingets verksamhet (Westerholm 2019).

När hälso- och sjukvårdslagen ändrades 1 januari 2017 betydde detta i Syd-Österbottens sjukvårdsdistrikt att en omfattande dygnet runt jour skulle ordnas i Seinäjoki i stället för Vasa centralsjukhus. I området kring Vasa är 50 % av befolkningen svenskspråkiga, medan sjukhuset i Seinäjoki är enspråkigt finskspråkigt. Vid lagens stadfästelse gav presidenten ett utlåtande om att jour kan ordnas i Seinäjoki med villkoret att patienterna med säkerhet får välja vilket språk de blir bemötta på (www.eduskunta.fi). Efter mycket debatt och byte av regeringen efter riksdagsvalet 2019 fick Vasa sjukvårdsdistrikt tillbaka sin omfattande jour vid årsskiftet 2020. Syd-Österbottens

sjukvårdsdistrikt blev samtidigt av med sin skyldighet att ordna jour på båda språken år 2020.

Enligt Finlands lag ska finsk- och svenskspråkiga personer bemötas jämlikt inom social- och hälsovård. Man måste emellertid inte ordna tjänsterna exakt på samma sätt och ibland har man valt att ha olika alternativ för de två språkgrupperna. Då finns det emellertid en risk att bemötandet inte längre är jämlikt. I statsrådets berättelse från år 2017 nämns t.ex. att svenskspråkiga kunder ibland har varit tvungna att beställa vårdartiklar via telefon medan finskspråkiga har haft möjlighet att välja mellan elektronisk service och telefonservice. Det är däremot acceptabelt att ha två olika köer för kunder om väntetiden är ungefär lika lång (Regeringens publikationsserie 9/2017 s.55–56).

Det pågår även en tingsrättreform i Finland som innebär att sju av landets 27 tingsrätter försvinner och att åtta tvåspråkiga tingsrätter blir fem. Orsakerna som ligger bakom reformen är de samma som i samband med vårdreformen: ekonomiska besparingar samtidigt som man försöker förbättra servicen (Suominen 2019:86). Denna reform kommer att ha en stor inverkan åtminstone för de svenskspråkiga i Borgå, Raseborg och Karleby där tingsrätterna dras in.

Om en individ känner sig diskriminerad på grund av sitt språk i Finland, har personen möjlighet att kontakta diskrimineringsombudsmannen eller diskriminerings- och jämställdhetsnämnden (www.eduskunta.fi). Bristande språklig service kan rapporteras till kommunens specialombudsman, hälsovårdsenhetens patientombudsman, regionförvaltningsverket eller till en högre instans såsom ministeriet.

4.3 Språklagstifningen i Spanien

Språklagstifningen i Spanien är tudelad eftersom som framgått den är indelad i den spanska konstitutionen och de autonoma regionernas egen lagstiftning. Den spanska konstitutionen innehåller allmänna bestämmelser om landets språk. Myndigheterna i de autonoma regionerna har rätt att stifta lagar om bruket av kastilianska och områdets eget språk (Strubell 2011:131). De autonoma regionernas lagstiftning avgör vilken ställning de olika språken har inom området och bestämmer språkpolitiken som bedrivs (Carcedo

2005:153). Nedan presenterar jag först det som sägs i den spanska konstitutionen om landets språk. Efter det behandlas språklagstiftningen inom Katalonien.

4.3.1 Den spanska konstitutionen

Enligt den spanska konstitutionen är kastilianskan som framgått hela landets officiella språk och alla spanjorer har ett ansvar att kunna språket och rättighet att använda det.

El castellano es la lengua española oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla. (Título preliminar, artículo 3).

De övriga spanska språken är officiella inom sina autonoma områden i enlighet med det som står i de regionala stadganden.

Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de Acuerdo con sus Estatutos. (Título preliminar, artículo 3)

De olika språken är en rikedom och en del av det kulturella arvet och bör därför respekteras och skyddas.

La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección. (Título preliminar, artículo 3)

I konstitutionens förord beskrivs syftet med lagen vara att skydda alla spanjorer och folk i Spanien när de utövar mänskliga rättigheter beträffande kultur, traditioner, språk och institutioner

Proteger a todos los españoles y pueblos de España en el ejercicio de los derechos humanos, sus culturas y tradiciones, lenguas e instituciones (Preámbulo)

Enligt den spanska konstitutionen har de autonoma regionerna rätt att välja hur de befrämjar kultur och forskning, om det talas ett eget språk inom regionen och hur man organiserar skolväsendet.

Artículo 148.

1. Las Comunidades Autónomas podrán asumir competencias en las siguientes materias:

17.º El fomento de la cultura, de la investigación y, en su caso, de la enseñanza de la lengua de la Comunidad Autónoma.

Den spanska konstitutionen ger de autonoma regionerna ansvaret för de regionala språken. Den språkpolitik som bedrivs inom de autonoma regionerna varierar. I nästa avsnitt presenterar jag den språkpolitik som bedrivs i Katalonien enligt Kataloniens autonoma statut.

4.3.2 Estatut d'Autonomia de Catalunya

Kataloniens autonoma statut *Estatut d'Autonomia de Catalunya* innehåller lagar som gäller i Katalonien. Det lokala juridiska systemet i Katalonien har sin grund i konstitutionen och i de historiska rättigheter som katalanerna erkänns ha. De senaste ändringarna gjordes 2010 när den spanska konstitutionella domstolen beslöt att statuten ska ändras så att katalanernas rätt att använda katalanska hos centrala myndigheter begränsas (Plataforma per la Llengua 2017: 5).

Konstitutionens tredje kapitel innehåller t.ex. bestämmelser om självstyre inom regionen, samarbete mellan de autonoma regionerna och hur de autonoma statuterna formas. I föregående avsnitt framgick vad den spanska konstitutionen säger om de autonoma statuternas roll när det gäller språkliga frågor. I detta avsnitt behandlas Kataloniens autonoma statut ur en språkpolitisk synvinkel. Målet är att utreda vilka riktlinjer som ges för språkliga tillvägagångsätt. En del av artiklarna eller paragraferna står inom hakparentes. Enligt Kataloniens autonoma statut har man valt att göra så för att betona att dessa lämnar rum för tolkning eller i vissa fall är okonstitutionella enligt fotnoterna.

I Kataloniens autonoma statut nämns språket första gången i inledningen (*Preàmbul*). Där sägs det att den samhällliga och associativa traditionen i Katalonien alltid har betonat vikten av katalanska språket och kulturen såväl som rättigheter och förpliktelser gällande kunskap, undervisning, social kohesion, hållbar utveckling och jämställdhet.

La tradició cívica i associativa de Catalunya ha subratllat sempre la importància de la llengua i la cultura catalanes, dels drets i els deures, del saber, de la formació, de la cohesió social, del desenvolupament sostenible i de la igualtat de drets, i avui, especialment, de la igualtat entre dones i homes. (Preàmbul)

I den preliminära delen hänvisas till katalanska språket i samband med hur självstyret inom området bygger på historiska rättigheter (Títol Preliminar, article 5.). *Generalitat*, den regionala regeringen, garanteras en speciell roll när det gäller språkfrågor. Den sjätte artikelns rubrik lyder: *La llengua pròpia i les llengües oficials*, dvs. Kataloniens eget språk och de officiella språken. I den första paragrafen slås det fast att områdets eget språk är katalanska. Katalanska används i normala fall och helst inom den offentliga administrationen och i medier inom regionen. Det används också inom undervisning och inläring inom skolväsendet generellt. I den andra paragrafen sägs att katalanskan är det officiella språket i Katalonien tillsammans med kastilianskan, som är det officiella språket inom den spanska staten. Alla har rätt att använda dessa två officiella språk och har också rättighet och förpliktelse att ha kännedom om dem. Myndigheterna i Katalonien ska säkerställa att det är möjligt att verkställa denna rättighet och förpliktelse. Ingen får bli diskriminerad på grund av språket.

[2. El català és la llengua oficial de Catalunya. També ho és el castellà, que és la llengua oficial de l'Estat espanyol. Totes les persones tenen el dret d'utilitzar les dues llengües oficials i els ciutadans de Catalunya tenen el dret i el deure de conèixer-les. Els poders públics de Catalunya han d'establir les mesures necessàries per a facilitar l'exercici d'aquests drets i el compliment d'aquest deure. D'acord amb el que disposa l'article 32, no hi pot haver discriminació per l'ús de qualsevol de les dues llengües.]⁵ (Títol Preliminar, article 6)

I den tredje paragrafen betonas att både Generalitat och den spanska staten ska anstränga sig för att katalanskan ska få en officiell ställning inom Europeiska unionen. Enligt den fjärde paragrafen ska Generalitat främja kommunikation och samarbete med andra regioner med ett liknande språkligt arv. Detta behandlas även närmare i den 12:e artikeln. Den regionala regeringen kan underteckna fördrag med den spanska staten, som främjar katalanskans spridning. Den femte paragrafen erkänner att det occitanska språket, aranesiskan (*Aranese*), är området Arans eget språk och ett officiellt språk i Katalonien. Den 11:e artikeln innehåller fler erkännanden om Aran och dess självstyre.

Kapitel 3 har titeln *lingvistiska rättigheter och plikter*. I artikel 32 konstateras det att varje individ har rätt att inte bli diskriminerad på grund av sitt språk. Rättsliga

handlingar är fullt valida och effektiva språkligt sett när de verkställs på någotdera av de officiella språken. Artikel 33 specificerar vilka språkliga rättigheter medborgarna har när de är i kontakt med offentliga förvaltningsorgan och statliga institutioner. Enligt den första paragrafen har medborgarna rätt att i Katalonien välja mellan de två officiella språken hos institutioner, organisationer, valadministration och den offentliga administrationens förvaltningsorgan. Förutom dessa offentliga institutioner är i princip alla privata organisationer och institutioner förpliktade att följa detta råd när de fungerar i en offentlig funktion.

Den andra paragrafen försäkrar att medborgarna har rätt att välja vilket officiellt språk de vill använda i juridiska sammanhang, vid registeranmälan och hos notarier. Detta slås fast i artikel 147 där det beskrivs vilka krav de som vill jobba som notarier eller liknande måste fylla. Alla officiella dokument bör vara tillgängliga på det språk medborgaren önskar. Språkvalet får inte försätta medborgaren i en sårbar position eller orsaka fördröjningar. Medborgaren i fråga behöver inte heller anlita en tolk. Den tredje paragrafen i artikel 33 bestämmer att en del av dem som har en offentlig tjänst måste bevisa att de kan områdets officiella språk på ett tillfredställande och tillräckligt sätt. Detta gäller även dem som arbetar inom den spanska statens administration i Katalonien. Den femte paragrafen som står inom parentes ger dem som bor i Katalonien rätt att använda katalanska när de korresponderar med konstitutionella eller med juridiska organ som omfattar hela staten. Det som skrivs på katalanska ska ha fullt valid status juridiskt.

Artikel 34, som i sin helhet står inom parentes, behandlar konsumenternas språkliga rättigheter. Enligt den har varje individ i sin roll som konsument, vare sig det gäller konsumtion av varor, produkter eller service, rätt att få använda ett av de officiella språken antingen i skrift eller i tal. Företag och liknande är förpliktade att följa lagen i fråga om språkliga rättigheter. Den följande artikeln som behandlar språkliga rättigheter inom skolväsendet behandlas i avsnitt 4.3.4.

Artikel 36 klargör rättigheterna att använda aranesiska. På området Aran har varje individ rättighet att ha kännedom om aranesiska och att använda det både i tal och i skrift vid kontakt med den offentliga administrationen. Språket får också användas hos Generalitat. Andra rättigheter och plikter ska preciseras i lagen. 2018 förbjöd den spanska konstitutionella domstolen emellertid bruket av aranesiska hos myndigheter i området Aran (Jordan 2018).

Den 50:e artikeln innehåller bestämmelser om främjande och spridning av katalanska. Enligt den första paragrafen ska de offentliga myndigheterna skydda katalanskan på alla områden och arbeta för att kunskapen, användningen och spridningen av språket ökar. Dessa principer gäller även aranesiskan. Regeringen, universiteten, andra högskolor och liknande ska garantera bruket av katalanska inom undervisning, administration och forskning i enlighet med den andra paragrafen. I den tredje paragrafen slås det fast att främjandet av katalanska ska gälla hela spanska staten, Europeiska unionen och resten av världen.

De offentliga myndigheterna ska enligt den fjärde paragrafen försäkra att produktinformation och bruksanvisningar för varor som distribueras inom Katalonien finns på katalanska. Den femte paragrafen står inom parentes. Den ger Generalitat och andra institutioner rätten att använda katalanska även i kontakt med juridiska personer. Om personen i fråga vill hellre använda kastilianska måste det vara möjligt. Den sjätte paragrafen tar upp de dövas rättighet att använda det katalanska teckenspråket. I den sjunde paragrafen betonas att spanska staten ska stödja verkställandet av principerna i artikeln i harmoni med den spanska konstitutionen.

Enligt den 101:a artikels tredje bestämmelse, får man avlägga inträdesprov eller liknande för tjänst som domare eller allmän åklagare antingen på katalanska eller kastilianska i Katalonien. Den 102:a artikeln befäster att man för att kunna få en sådan tjänst måste ha tillräckliga och lämpliga kunskaper i katalanska. Dessa kunskaper samt kännedomen om den katalanska lagstiftningen evalueras. Den fjärde paragrafen betonar vidare att de som jobbar som personal inom juridiska myndigheter (*l'Administració de justícia*) eller som allmän åklagare (*Fiscalia a Catalunya*) i Katalonien måste bevisa att de kan båda de officiella språken på ett sätt som gör dem kvalificerade att jobba inom myndigheterna.

Artikel 143 behandlar Kataloniens eget språk. Enligt den första paragrafen har Generalitat exklusiv behörighet att fatta beslut gällande områdets eget språk. Hit hör beslut om språkets bruk, omfattning, de juridiska aspekterna av dess officiella ställning samt språkets normalisering. I den andra paragrafen fastställs att Generalitat tillsammans med *Conselh Generau d'Aran*, dvs. Aran områdets regering, har behörighet att normalisera aranesiskan. Generalitat ska främja den lingvistiska och kulturella

mångfalden som råder i Katalonien i medier, vilket specificeras i artikel 146 i paragraf tre. Generalitat har enligt den 151:a artikeln även behörighet att välja ortnamn.

1998 publicerades det en förordning (*Llei de política lingüística 1/1998*) som beskriver Kataloniens språkpolitik. I inledningen sägs det att målet för språkpolitiken är att främja språkets normalisering och användning inom olika domäner samt bidra till social kohesion. Begrepp som används i den autonoma statuten definieras också här och på ett sätt kan dokumentet även ses som en utvidgning av det som står i statuten. De delar som är mest centrala för min avhandling behandlar språket inom hälso- och sjukvård samt organiseringen av skolväsendet. De behandlas närmare i de följande avsnitten.

Förutom lagar och förordningar finns det även ett antal konventioner som Katalonien har undertecknat. Hit hör t.ex. deklARATIONEN om lingvistiska rättigheter (*Universal Declaration of Linguistic Rights* 1996). Representanter för Katalonien var även med när *The Protocol for the Guarantee of Linguistic Rights* formades 2016 (Generalitat de Catalunya 2019). 2001 ratificerade Spanien som framkommit ovan den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages* (Regeringskansliets rapport om Spanien 2018).

4.3.3 Språket inom hälso- och sjukvårdstjänster i Spanien

Kataloniens autonoma statut ger kommunerna möjlighet att själva reglera hur hälso- och sjukvården organiseras (Art. 84.2m). Generalitat har enligt den 163:e artikeln exklusiv behörighet att organisera, evaluera, inspektera och kontrollera hälsocentraler och liknande. I vissa fall har regeringen delegerat en del av ansvaret även till andra instanser. Den autonoma statuten innefattar således inte direkta anvisningar om språket inom vården.

I *Llei de política lingüística*, som nämnes i föregående avsnitt, ges det bestämmelser om vilka språkkunskaper de som jobbar inom myndigheter eller förvaltningsinstitutioner bör ha. I den 11:e artikeln sägs att de anställda måste ha tillräckliga och väsentliga kunskaper i båda officiella språken. Personerna i fråga måste behärska språken både i tal och i skrift. Generalitat måste garantera att katalanska lärs ut till dem. För att säkerställa

att personalen kan båda språken, måste de som söker en tjänst bevisa sina skriftliga och muntliga kunskaper i båda språken.

4.3.4 Lag om grundläggande utbildning

Från och med år 1992 har katalanskan varit det språk som primärt används inom undervisning i Katalonien. Speciellt för det katalanska skolväsendet har varit att såväl katalanska som kastilianska undervisas i skolorna. Det finns inte separata skolor för dem vars starkare språk är kastilianska. Målet med den grundläggande utbildningen är enligt den regionala lagstiftningen att alla ska kunna använda katalanska normalt och rätt, *normal y correctamente* (Wells 2016, Language Policy Act 1998).

Skolgången i Spanien påbörjas ofta redan vid tre års ålder men senast när man fyller sex. Skolplikten upphör när man fyller 16. Skolorna kan vara offentliga, privata eller halvprivata. De privata skolorna är ofta katolska skolor. Skolgången i en offentlig skola kostar ingenting och även gymnasierna är gratis. Nästan alla grundskoleelever i Katalonien får enligt undersökningarna undervisning på områdets regionala språk. Detta är logiskt, eftersom undervisningen är obligatorisk (Regeringskansliets rapport om Spanien 2018).

Enligt Kataloniens autonoma statut har kommunerna rätt att planera, organisera och själv styra organiseringen av skolväsendet (Art. 84.2g). Enligt den 131:a artikeln har Generalitat behörighet att sköta administrativa saker t.ex. evaluera skolsystemet. *Llei de política lingüística* ger anvisningar om undervisningen. I den 20:e artikeln sägs det att katalanska är undervisningsspråket på alla nivåer och inom alla tänkbara institutioner. Katalanskan ska vara det redskap som används vid kommunikation. I den 21:a artikeln slås det vidare fast att katalanska är det språk som normalt används inom undervisning och vid inläring i skolorna. Barnen får välja mellan katalanska och kastilianska inom småbarns undervisning. I skolorna lärs både katalanska och kastilianska ut till alla barn, oavsett deras starkaste språk. I slutet av grundskolan bör de kunna båda språken.

Efter grundskolan fortsätter man undervisa på båda språken. Eleverna studerar tillsammans oavsett vilket deras starkare språk är. Det finns alltså inte separata klasser för dem som har kastilianska som modersmål. För att bli färdig från mellanstadiet måste

varje elev behärska både katalanska och kastilianska. Endast de som har gått i skola delvis utanför Katalonien kan slippa detta krav. De studenter som börjar delta i undervisningen senare i livet ska få stödundervisning i katalanska. Artiklarna 22 och 23 ger närmare anvisningar om universitetsundervisning och liknande. Den 24:e artikeln utreder vilka krav lärare som jobbar i Katalonien måste fylla.

4.3.5 Fungerar språklagstiftningen i praktiken i Spanien?

I Katalonien har myndigheterna lyckats med språkbefrämjandet i så hög grad att domstolar, skolor, universiteten och de lokala myndigheterna ger ut information nästan enbart på katalanska (Gustafsson 2012:217). Katalaner förstår kastilianska men hos lokala myndigheter och i vissa andra servicesammanhang är det lättare att utträta sitt ärende på katalanska (Gustafsson 2012:218). Ofta får man automatiskt service på katalanska, men undersökningar har visat att katalaner i sin vardag också råkar ut för situationer då de inte får använda katalanska (Plataforma per la Llengua 2017:24, 27).

Den spanska staten har inga bestämmelser för hur behöriga kunskaper i regionala språk ska garanteras. De som jobbar för staten är därmed endast förpliktade att kunna kastilianska. Detta handlingssätt är inte i linje med den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, eftersom stadgan betonar behovet av att statens representanter använder regionala språk när de är placerade på ett område där det talas regionala språk (Plataforma per la Llengua 2017:5, 6).

Det går samtidigt inte att undvika att märka hur starkt katalanskan dominerar i Katalonien i andra sammanhang. T.ex. på flygfältet finns det skyltar på tre olika språk i följande ordning: först på katalanska, sedan på engelska och underst på spanska (Gustafsson 2012:195). Man kan emellertid inte ta för givet att personalen på flygplatsen har behöriga kunskaper i katalanska. Enligt Plataforma per la Llenguas undersökning har katalaner t.ex. ibland blivit ombedda att byta till kastilianska på flygfältet i Barcelona (Plataforma per la Llengua 2017:27). Katalanskas ställning har trots detta blivit så dominerande att t.ex. företagsägare får böter om skyltar inte är på katalanska. Detta krav har inte med begriplighet att göra, eftersom orden är ofta mycket lika på bägge språken. Däremot är det inte ett måste att ha samma information tillgänglig på kastilianska (Enkvist 2014).

Det finns som framkommit också språkrav för offentliga tjänster och det är obligatoriskt att delta i prov där man bevisar att man som sökande kandidat behärskar katalanska flytande (Gustafsson 2012:199). Det har emellertid rapporterats att det inte alltid har varit möjligt att avlägga prov som krävs för offentliga tjänster på katalanska. Alternativen har ofta varit att antingen examineras på kastilianska eller att låta bli att utföra provet (Plataforma per la Llengua 2017:6).

I Spanien är det vanligt att i offentliga sammanhang föredra termen *ciudadano* som betyder medborgare i stället för spanjor. Detta är ett resultat av den regionala nationalismen (Gustafsson 2012:202). På samma sätt används ordet kastilianska allt oftare i stället för spanska. Geografiska namn har också regionala varianter i Spanien, t.ex. kallas Spanien inte *España* i Katalonien utan *Espanya* (Gustafsson 2012:200). En del har valt att katalanisera sina namn. Detta sägs göra det lättare att få tjänster inom den offentliga sektorn. En person som har valt att göra så är Arturo Mas som citerats tidigare. Mas, Jordi Pujols efterträdare, valde att ändra sitt namn till Artur enligt den katalanska traditionen (Enkvist 2014). Den språkliga situationen i Spanien har även påverkat den spanska nationalsången. Sången är en hymn, eftersom katalaner och basker vägrar att sjunga på kastilianska (Gustafsson 2012:202).

Den katalanska ombudsmannen (*Síndic de Greuges de Catalunya*) har sammanställt en rapport där språkliga rättigheter som inte förverkligas uppmärksammas. Iakttagelserna gäller så väl statens handlingssätt som situationer som individer möter i vardagen. Rapporten *Report on Linguistic Rights in Catalonia* (2014:7) belyser samtidigt hur passiv den spanska staten är när det gäller att uppmärksamma och lyfta fram den språkliga mångfalden som råder i Spanien. I rapporten hänvisas även till Europarådets rapporter som påpekar att den spanska staten inte verkställer de språkliga rättigheter som är inskrivna i konstitutionen. Detta leder till brist på kommunikation och kontakt mellan områden där katalanska talas och övriga delar av Spanien. Följderna av denna bristande kontakt blir tydliga om man undersöker antalet universitetsstuderande som studerar katalanska utanför katalanska talande regioner. Katalanska studeras mer vid universiteten som ligger i Tyskland och Stor-Britannien än i övriga delar av Spanien (Wells 2016, Europarådet 2011).

En del domare saknar kunskap om de autonoma regionernas lagstiftning. Det har vidare rapporterats om att det inte alltid har varit möjligt att använda katalanska i juridiska

sammanhang även om det borde ha varit möjligt i regionen i fråga och individen har begärt att få använda språket (Report on Linguistic Rights in Catalonia 2014:8). Medborgarna ska också kunna använda katalanska inom den spanska administrationen i Katalonien och bli betjänade på katalanska utan att behöva anlita en tolk. Det finns emellertid rapporter om fall där detta inte har varit möjligt, t.ex. hos *Fuerza de seguridad*, dvs. polismyndigheterna.

Patienter kan inte heller alltid välja på vilket språk de blir bemötta om de som jobbar inom hälso- och sjukvården saknar väsentliga och tillräckliga kunskaper i katalanska (Report on Linguistic Rights in Catalonia 2014:8). Det har lett till längre väntetider och t.o.m. livshotande situationer när primärskötare inte har kunnat katalanska (Plataforma per la Llengua 2017:33).

Informationen på katalanska är i olika offentliga sammanhang också ofta bristfälligt. Detta framgår såväl på individnivå, t.ex. när man vill ha blanketter på katalanska, och på kollektivnivå när man t.ex. undersöker hur ofta vissa officiella webbsidor på katalanska uppdateras (Report on Linguistic Rights in Catalonia 2014:8).

Kritik riktas emellertid inte endast mot den spanska staten eller mot kastilianskans dominans. Kataloniens regionala lagstiftning anses också delvis vara okonstitutionell. År 2010 poängterade Spaniens författningsdomstol att Kataloniens autonoma statut innehöll en del uttryck som t.ex. *katalansk nationalitet* som var i strid med konstitutionen (Casanovas 2019:20).

5 JÄMFÖRELSE

I presentationen ovan har jag behandlat finlandssvenskarnas och katalanernas situation var för sig. Jag har redogjort för finlandssvenskarnas historiska kontext och gett en kort översikt av katalanskans ställning i samhället historien igenom. De rättigheter som Finlands och Spaniens språklagstiftning ger finlandssvenskar och katalaner har stått i fokus. I detta kapitel kommer de två språkgruppernas rättigheter och situation att jämföras med varandra. Jag ger konkreta exempel på hur grupperna skiljer sig från varandra men fokus ligger ändå på att diskutera Finland och Spanien som flerspråkiga samhällen.

Språkvalsplanering kan realiseras t.ex. genom lagstiftning (Josephson 2008:150). Om man jämför lagstiftningen i Finland med den spanska konstitutionen ser man en tydlig skillnad i fråga om den status som svenskan och katalanskan har i Finland respektive Spanien. Svenskan erkänns som ett av Finlands två officiella språk, medan katalanskan officiella ställning är begränsad till de autonoma områden där katalanska talas. (31.10.1978 3 § 2 underpunkt). Finlandssvenskarna kallas också ibland för den mest privilegierade språkliga minoriteten i världen (Liebkind, Tandefelt & Moring 2007:2). Även om situationen teoretiskt sett är nästan idealisk är verkligheten annorlunda, såsom genomgången i avsnitt 4.2.4 har visat.

Jämförelsen av hur lagstiftningen fungerar i praktiken visar att det både i Finland och i Spanien finns ett behov av en ökad kunskap om rätten att själv få välja det språk som man vill bli bemött på. Enligt enkätundersökningar är inte alla medborgare i Katalonien medvetna om sina språkliga rättigheter (Plataforma per la llengua 2016:4). Finlandssvenskar sakna också ibland medvetenhet om sina språkliga rättigheter (Gullberg 2015:294). Man borde därför försäkra att de som har en offentlig tjänst har tillräckliga kunskaper för att kunna betjäna på båda språken.

Den språkliga situationen i Finland varierar mellan olika områden. På Åland och även i vissa kommuner i Österbotten får man automatiskt service på svenska. Den territoriella principen är den som gäller på de här områdena (Allardt & Starck 1981:58). I övriga delar av Finland och t.o.m. i helt finskspråkiga kommuner ska man emellertid också få använda svenska hos vissa instanser. Att få vård på sitt eget modersmål är en grundläggande rättighet enligt den finska lagstiftningen vilket följer den personliga

principen (30.12.2010/1326, 6. §). Denna rättighet upplevs som mycket viktig bland finlandssvenskarna (Herberts 2019:31) men ändå verkställs den sällan på ett ändamålsenligt sätt. Detta belyser hur Finland är ett flerspråkigt land i teorin, men ofta enspråkigt i praktiken (Nuolijärvi 2005:287).

Den regionala lagstiftningen i Katalonien följer också den personliga principen (Allardt & Starck 1981:58). Enligt den har alla rättighet att välja mellan katalanska och kastilianska. I vardagen blir man ändå oftast bemött på katalanska. Det finns alltså en motstridighet mellan lagstiftningen och hur den förverkligas. I verkligheten tillämpar man i hög grad den territoriella principen (Allardt & Starck 1981:58).

Finlandssvenskarna lever idag relativt kringspredda men en stor del bor fortfarande längs med västkusten och i de södra delarna av Finland. Österbotten hör till periferin geografiskt om man använder Seers (1979) modell för Europas regionala centrum. I övrigt ligger Svenskfinland till stor del i centrum (Allardt & Starck 1981:24). Periferierna är ofta på något sätt beroende av de centrala delarna av landet. I Spanien bor katalanerna däremot i det område som hör till Europas centrum. I ekonomiskt perspektiv är katalanernas ställning i Spanien central eftersom en stor del av landets resurser och industri finns i Katalonien (Allardt & Starck 1981:65). Industriverksamheten i Finland är på motsvarande sätt koncentrerad längs västkusten och den södra delen av Finland. Det finns visserligen industri även i norra Finland men den är betydligt mindre (www.statistikcentralen.fi). Österbotten ligger geografiskt i periferin men området kan ändå inte sägas vara beroende av de södra delarna av landet. Situationen är t.o.m. den motsatta eftersom vissa av Finlands största industrikoncentrationer finns i Österbotten (www.kip.fi).

Både finlandssvenskans och katalanskans framtid har sett dystert ut under olika perioder. Också då språken inte har varit ett direkt föremål för hot har olika typer av samhällsreformer satt sina spår i språkets vitalitet. Båda språken har haft en hög status under vissa perioder. Katalanskan var på 1200-talet det ledande språket vid medelhavet och användes t.o.m. av kungar (Kvarnström 2010). Statistiskt sätt har finlandssvenskarna alltid varit en minoritet, men svenskan var både socialt och politiskt ett majoritetsspråk när Finland var under Sveriges styre (Tandefelt & Finnäs 2007:38). På 1700-talet skedde det också en försvenskning i de ledande samhällsklasserna i Finland (Reuter 1997:95). Ända fram till mitten av 1800-talet användes svenska de facto i de högre genrerna och i

prestigefyllda situationer i så hög grad att man kan tala om diglossi (Tandefelt & Finnäs 2007:38). Detta visar hur språk som talas av en minoritet kan ha högre prestige än majoritetsspråket om de används i framträdande domäner i samhället (Gustafsson 2012:218).

När man jämför den språkliga situationen i Finland och Spanien i ett historiskt perspektiv ser man tydligt att den finska situationen har förändrats demografiskt sett. De svenskspråkiga i Finland bodde tidigare koncentrerat längs kusten, men i dag bor de mer kringsprikt. Medan den territoriella principen tidigare följdes mer dominerar den personliga principen i dag. Endast i Österbotten och på Åland finns områden där bemötandet automatiskt sker på svenska. Demografiska förhållanden som detta sätter oundvikligen sina spår i språkets vitalitet och kan göra språkets överlevnad svårare (Liebkind & Henning-Lindbom 2015:195). Som McRae (1997) visat skyddar tillämpning av den territoriella principen språk bättre (Liebkind, Tandefelt, Moring 2007:6).

Den spanska konstitutionen från 1978 gav upphov till en regionalisering i Spanien. De som kräver självständighet för Katalonien hänvisar genomgående till konstitutionen för att få stöd (Enkvist 2014). Att de autonoma regionerna i Spanien fick självstyre ligger i linje med den allmänna tendensen i Europa på 1970-talet. Etniska minoriteters identitet lyftes fram i många europeiska länder. När minoriteterna ställde krav på staten blev lösningen i många fall att ge dem autonomi (Allardt & Starck 1981:65).

I Katalonien är den nationalistiska andan stark. En del är nöjda med den nuvarande situationen men det finns även katalaner som aktivt arbetar för att Katalonien ska kunna skilja sig från Spanien (Gustafsson 2012:215). Detta kommer i uttryck även i vardagen och skapar spänningar mellan Katalonien och resten av Spanien. De som kämpar för Kataloniens självständighet identifierar sig starkt som katalaner och vill inte bli kallade spanjorer (Enkvist 2014). Lojaliteten mot Katalonien anses vara ytterst viktig och ifrågasätts lätt som för svag (Enkvist 2014). Den allmänna uppfattningen är att man antingen är helt på Kataloniens sida eller stöder den spanska staten.

Finlandssvenskar och katalaner skiljer sig klart från varandra i fråga om identitet. Finlandssvenskarna identifierar sig ofta som finlandssvenskar men även som finländare (Liebkind & Henning-Lindblom 2015:191). En stor del av finlandssvenskarna har multipla identiteter och kan flexibelt identifiera sig men någondera gruppen beroende på situationen (Allardt & Starck 1981:55). Att identifiera sig som finländare i vissa

situationer hotar inte den finlandssvenska identiteten utan ses som en manifestation av behovet att ha en mångfasetterad identitet.

Att ha multipla identiteter som man flexibelt växlar mellan är inte möjligt i Katalonien på samma sätt som i Finland. Finlandssvenskar kan emellertid också ibland medvetet betona sin finlandssvenska identitet, t.ex. när de är bland finskspråkiga. Valet att byta till finska när en i gruppen är finskspråkig kan också ibland tolkas som ett sätt att visa att den finskspråkiga personen inte är inkluderad. På det här sättet skyddas den finlandssvenska språkgruppens gränser (McRae 1997:113).

Ibland används språk som argument i kampen för självständighet (Enkvist 2014). De språkliga rättigheternas verkställande i praktiken uppfattas ge tyngd åt kravet att bli självständig. Ekonomiska resurser reserverade för t.ex. språkpolitik kan då komma att riktas mot förverkligande av andra intressen (Enkvist 2014). Språkpolitiken som bedrivs i Katalonien kritiseras även med jämna mellanrum i spanska medier. Den spanska tidskriften *ABC* publicerade 1993 en artikel med kritik av Kataloniens språkpolitik. Rubriken till artikeln löd: *Igual que Franco pero al revés*, alltså precis som Franco men tvärtom (Strubell 2011:137). Under Francotiden var det i praktiken omöjligt att använda de regionala språken (Plataforma per la llengua 2019:15). Idag anser de som talar kastilianska i Katalonien att situationen är den motsatta. Den språkpolitik som bedrivs i Katalonien är aktiv och aggressiv. De som flyttar till regionen ska lära sig katalanska (*Llei de política lingüística*). I Katalonien strävar man aktivt efter att normalisera bruket av katalanska. Den katalanska regeringen har t.o.m. haft en kampanj vars slogan var *El catalá, llengua per a tothom* dvs. katalanska, ett språk för alla (Casesnoves, Mas & Tudela 2019:546). I Finland kan de som flyttar till landet däremot bli befriade från svenska i skolan. Detta kan vara motiverat exempelvis då individen inte har gått skola i Finland tidigare (Juurakko-Paavola & Åberg 2018).

Speciellt i de södra delarna av Finland anser de svenskspråkiga att språkpolitiken på ett personlig plan i sin mest aktiva form består av valet att leva på ett område där det bor andra svenskspråkiga (McRae 1997:343). Det finns även mer språkpolitiskt aktiva svenskspråkiga i Finland, men som grupp betraktad är skillnaden till nivån av aktivism i Katalonien betydande. En till orsak till de svenskspråkigas passivitet i Finland är att de lever kringspridda i Finland. Känslan av samhörighet är inte lika stark som hos katalanerna som alla bor på ett klart avgränsat område (McRae 1997:344). I Finland har

det emellertid funnits rörelser som har framhåvt att de svenskspråkiga skulle behöva ett eget territorium (Rosenberg 1994:111). Tanken dyker upp fortfarande med jämna mellanrum, speciellt i samband med Åland. 2019 förklarade partiet Ålands Framtid att Åland i stället för att vara ett autonomt område i framtiden borde bli ett land som är i union med Finland. Partiet har inte rönt stor tillslutning men organiserar demonstrationer för att visa sin solidaritet med bl.a. Kataloniens självständighetsrörelse (Miettinen 2018).

Enligt finsk lagstiftning organiseras undervisningen i Finland separat för svenskspråkiga och finskspråkiga (23.12.1999, 1288. 4 § 4 mom.). Till skillnad från Katalonien väljer medborgare själv vilket språk de går i skola på. Den språkpolitik som bedrivs i Finland betonar också att tvåspråkighet främst verkställs på ett personlig plan och består av val som var och en själv gör. I Katalonien har man däremot gjort katalanskan till det enda undervisningsspråket (L'estatut de Catalunya, Títol Preliminar). I de fall då det både talas katalanska och kastilianska i en familj är barnens första språk vanligtvis katalanska. Att katalanska blivit undervisningsspråk i skolorna i Katalonien stöder detta val. Situationen har samtidigt lett till att en del katalanska ungdomar har svaga kunskaper i kastilianska och kan undvika att använda språket (Gustafsson 2012:198). Genom aktiv språkvalsplanering har man alltså här åstadkommit en intressant situation där språket som talas av minoritet har fått större makt än hela landets enda officiella språk. Hur aktiv språkpolitik kan påverka språkets status framgår tydligt här.

När aktiv språkpolitik bedrivs framgångsrikt i ett land kan det leda till åtgärder även i andra länder. Minoritetsspråk vars ställning har blivit bättre har fått dem som talar andra minoritetsspråk att vilja förbättra sin egen ställning. Diskussionen om de spanska regionala språkens status har pågått som speciellt het efter att iriskan blev ett officiellt språk inom EU år 2007 (Mahony 2004). För tillfället finns det enligt Europeiska kommissionens hemsida 24 språk som kategoriseras som officiella och som används i arbetet inom EU. Katalanskan hör inte till unionens officiella språk, trots att man har försökt vädja till EU om att alla regionala språk ska få officiell status inom EU.

Förhållandena mellan olika språk i ett flerspråkigt samhälle ändras på grund av olika politiska händelser och regleras i viss mån genom språklagstiftningen (McRae 2007:15,23). De olika språken påverkas även utifrån och kan få stöd från grannländer där det talas samma språk. Förutom Finland och Spanien finns det många andra flerspråkiga samhällen i Europa. Situationen i Belgien, Schweiz och även utanför Europa i Kanada

har varit föremål för forskning. Flerspråkigheten har långa rötter i Belgien och Schweiz och i viss mån även i Finland. Det har också redan långa funnits olika språk på det område som i dag är Spanien (McRae 2007:14,15).

Den språkliga situationen i Schweiz är ideal, eftersom alla dess tre officiella språk talas i andra europeiska grannländer. I Belgien är förhållandet till grannländerna inte lika symmetriskt. De fransktalande i Kanada får inte stöd från grannländerna, eftersom det i närheten av Kanada talas nästan enbart engelska. Studier har samtidigt visat att t.ex. spanskans predominans hela tiden blir starkare i Kanada (McRae 2007:20,21). Katalanerna kan i teorin få stöd från andra länder där det talas katalanska men språket har minoritetsspråksstatus i många europeiska länder, vilket inte medför lika starkt stöd. Språkvalsplaneringen och attityderna till katalanska varierar mellan olika regioner och områden där språket talas; t.o.m. i Spanien förhåller man sig varierande till katalanska. Detta kommer fram om man jämför den allmänna opinionen i Valenciaregionen, Katalonien och Balearerna. Attitydskillnaderna påverkar sammanhållningen mellan de som talar katalanska negativt, eftersom det saknas ett gemensamt mål (Casesnoves, Mas, Tudela 2019:528).

Den språkliga situationen som råder i Finland skiljer sig från situationen i Schweiz, Belgien och Kanada. Att Sverige ligger så nära Finland har haft en positiv inverkan t.ex. på finlandssvenskarnas kultur och har bidragit till samarbete mellan dessa länder (McRae 2007:20–21). Det som gör situationen speciell är Finlands höga språkliga instabilitet och flexibla språkbarriärer. I framtiden kan den lingvistiska modellen bli ännu mer flerspråkig i Finland (McRae 2007:13). Gemensamt för finlandssvenskarnas och katalanernas situation är att antalet övriga språk i Finland och Spanien ökar på grund av immigration. Samhället i Finland har blivit allt mer flerspråkigt. Flerspråkigheten har ökat i så hög grad att antalet finlandssvenskar under de senaste åren har varit färre än antalet invånare från andra länder i Finland (www.stat.fi). Förutom i Finland har detta även hänt i många andra länder, t.ex. i Kanada (McRae 2007:17). I Katalonien ser statistiken annorlunda ut. Antalet invånare med katalanska som första språk har ökat, medan antalet som har kastilianska som första språk har under de senaste åren minskat. Antalet invånare från andra länder ökar jämnt, men katalanska och kastilianska skiljer sig fortfarande markant från andra språkgrupper (www.idescat.cat).

Kjell Herbets gav sin expertåsikt om vad fungerande tvåspråkighet i Finland kräver (Hansén 2018). Enligt Herbets räcker det inte att ha fina språklagar utan det behövs planering för att säkerställa att båda språken har samma villkor. Detta har man gjort i en del tvåspråkiga länder och områden såsom Katalonien och Quebec. I Finland är den allmänna inställningen till fungerande tvåspråkighet ofta nonchalant och finlandssvenskarna har vant sig i hög grad till att tvåspråkigheten fungerar i varierande grad (Hansén 2018).

Språkklimatet i Finland och i Spanien uppvisar också liknande drag. Båda länderna har en lång flerspråkig historia men är i praktiken enspråkiga. Undersökningar visar att man i Spanien kan få uppmaningen att tala spanska med motiveringen att man befinner sig i Spanien (Plataforma per la Llengua 2017:37). Liknande kommentarer hör man även i Finland (Herberts 2019:8). Detta visar hur språklig status inte endast är beroende av den status som lagstiftningen ger. Den ställning som svenskan i Finland har jämfört med katalanskans ställning i Spanien är annorlunda men ändå kan bemötandet i vardagen bli detsamma.

Ett flerspråkigt land kan med sin språkliga mångfald berika landets kulturella arv. De olika språken är en rikedom. Tvåspråkighet kan samtidigt leda till diglossi i den bemärkelsen att individerna blir tvåspråkiga i så hög grad att det ena språket tappar sitt värde (Saari 2005:334). I Finland talar många svenskspråkiga även flytande finska i dag. Vilken roll svenskan då har i deras liv varierar. Språkbarometerns undersökning 2016 av hur språklig service upplevs av den språkliga minoriteten i olika kommuner i Finland visar att endast 37,6 % av de svenskspråkiga försöker få service ibland på svenska. 11,9 % försöker aldrig att bli bemötta på svenska. I en situation där den andra parten inte kan svenska byter 81,7 % till finska medan endast 6,7 % fortsätter att tala svenska. Att få service på svenska rapporteras vara relativt lätt inom barndagvården men svårt inom jour och handikapptjänster. I kultursammanhang går det bra att använda svenska, t.ex. på biblioteket, men kommunala tjänstemäns svenska uppfattas generellt som bristfällig (Språkbarometern 2016).

I Katalonien har man öppet främjat områdets tvåspråkighet och bidragit till det t.ex. genom undervisning. Ändå har man historien igenom varit orolig över kastilianskans närvaro i samhället. Uppfattningen om ett språk, ett territorium är vanlig och har lett till att katalanskan dominerar starkt i vardagen (Wells 2016). Trots att katalanska syns

överallt i Katalonien t.ex. på skyltar är det ändå inte alltid självklart att bli bemött på katalanska. Enligt rapporter råkar också katalaner ut för situationer i sin vardag då de inte kan använda sitt modersmål. Det kan vara svårt t.ex. att få använda katalanska inom sjukvård eller i juridiska sammanhang (Report on Linguistic Rights in Catalonia 2014:8).

Demografiska studier visar att den yngre generationen i Finland har en mer tvåspråkig bakgrund jämfört med tidigare generationer tack vare blandäktenskap (Tandefelt & Finnäs 2007:51–52). Motsvarande studier i Katalonien visar att situationen där är den motsatta. Yngre katalaner är mer enspråkiga än tidigare generationer. De kan t.o.m. ha svaga kunskaper i kastilianska och undvika att använda språket (Gustafsson 2012:198).

Katalanskan kan inte för tillfället sägas vara ett språk som är hotat eller som håller på att försvinna, eftersom antalet talare är högt. Språket lider emellertid av demolinguistisk stress (*demolinguistic stress*), eftersom användningen av språket regleras (Casesnoves, Mas, Tudela 2019:526). De reformer som görs i Finland vid skrivande stund kan också ändra möjligheterna att använda svenska. När tingsrätternas majoritetsspråk ändras från svenska till finska, påverkar detta på ett betydande sätt de svenskspråkigas liv och även deras arbetsmöjligheter (Mattfolk 2017).

Flerspråkiga samhällen är aldrig oproblematiske eftersom risken finns att man börjar uppfatta något språk som onödigt. Både svenskan i Finland och katalanskan kan så småningom upphöra att användas om språken inte anses vara tillräckligt värdefulla och användbara även i vardagen, som något som man vill föra vidare till nästa generation. För tillfället ser situationen bra ut för katalanskans del, men mer bekymmersam för svenskan i Finland. Den tidigare nämnda metaforen om att åka rulltrappa åt fel håll illustrerar vilken ansträngning det krävs för att säkerställa framtiden för svenskan i Finland och katalanskan i Spanien.

I många länder har man inom lagstiftning fastställt hur minoritetens språk ska bevaras men endast några få länder har strävat efter språklig jämställdhet (McRae 2007:13). I Finland är svenska och finska enligt lagen jämlika språk men situationen är en annan i praktiken. Språklig jämställdhet skulle innebära att de olika språken i ett flerspråkigt samhälle kan användas parallellt och med lika grunder i vardagen så att språken lever i en harmonisk sammanvaro. Man befinner sig långt från den här situationen både i Finland och i Spanien.

6 AVSLUTANDE SAMMANFATTNING

Syftet med denna avhandling har varit att jämföra den språkliga situationen för finlandssvenskar och katalaner. Jämförelsen har gjorts genom en presentation av den historiska och nuvarande kontexten för svenskan i Finland och katalanskan i Spanien. För att redogöra för dagens språkliga situation har jag jämfört språklagstiftningen i de två länderna och diskuterat hur den fungerar i praktiken.

Svenskan i Finland har en annan ställning än katalanskan eftersom svenska officiellt är ett av Finlands nationalspråk. Katalanska saknar officiellt erkännande i hela Spanien. Endast i Katalonien, i Valencia och på Balearerna är språket officiellt erkänt som regionernas språk. Den spanska konstitutionen innehåller endast några lagar som berör språk. Språklagstiftningen i Spanien ingår i stället i de autonoma regionernas lagstiftning. I Finland har man däremot detaljerade lagar om språk. Lagarna gäller hela landet men vissa lagar innehåller särskilda bestämmelser för tvåspråkiga kommuner.

I Finland ska man bli betjänad antingen på finska eller svenska inom offentlig förvaltning och hos myndigheter. Finska medborgare har rätt att välja vilket språk de vill bli bemötta på. Språklagen beskriver samtidigt en idealisk situation medan de språkliga rättigheterna i verkligheten förverkligas i varierande grad. I praktiken är det ofta svårt att få service på svenska, speciellt i finskspråkiga kommuner. Bristande resurser och otydliga krav på kunskaper i svenska hos finskspråkiga leder till situationer där de svenskspråkiga kan vara tvungna att byta språk till finska.

I Katalonien beror svaret på frågan om språklagstiftningen fungerar i praktiken vem man ställer frågan till. Det är inte alltid lätt att använda kastilianska i vardagen. Katalanskan har en stark ställning i Katalonien och den förstärks hela tiden eftersom språket även är ett politiskt medel. Att få använda katalanska hos myndigheter är ändå inte alltid möjligt. Det kan även vara svårt att göra det hos de myndigheter som representerar spanska staten och inom hälsovård.

Rapporter publicerade i Finland och i Spanien om hur språklagstiftningen fungerar visar att det finns likheter mellan länderna i hur flerspråkiga de egentligen är. I båda länderna råkar medborgare ut för situationer där de befinner sig i en sårbar situation där vikten av att få använda sitt modersmål är ytterst stor, t.ex. inom hälsovård eller hos

polisen. Så länge det förekommer sådana situationer kan man inte säga att språklagstiftningen fungerar optimalt. Att språk värdesätts olika i flerspråkiga samhällen blir tydligt då man ser närmare på situationen i Finland och Spanien.

I ljuset av min undersökning kan man dra slutsatsen att katalanskans ställning i Spanien är starkt förknippad med språkets historia och möjligheten att använda språket som medel i politiska diskussioner. Katalanskans ställning är stark i Katalonien tack vare aktiv språkplanering. Den språkliga situationen i Katalonien är samtidigt komplex, eftersom det även förekommer vardagliga situationer där användning av språket inte är möjligt och man sålunda blir diskriminerad på grund av språket.

Svenskans ställning i Finland är skyddad i den finska lagstiftningen, men ansvaret för verkställandet av de språkliga rättigheterna ligger hos individerna, eftersom man sällan automatiskt blir bemött på svenska i Finland. Aktiv och medveten språkplanering är viktig för att förbättra svenskans ställning i Finland och bidra till att bevara Finland som flerspråkigt land.

Litteratur

- Act on linguistic policy (1/1998)
https://lengua.gencat.cat/en/serveis/legislacio_i_drets_linguistics/llei_de_politica_linguistica/index.html (Hämtad: 4.10.2019)
- Allardt, Erik & Starck, Christian, 1980: Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Björkstrand, Gustav, 2009: Identitet och framtid. Helsingfors: Folktinget.
https://issuu.com/folktinget/docs/folktinget_low (Hämtad: 21.10.2019)
- Buda, Mariana, 2015: The Valencian Linguistic Conflict: Dialect or Regional Language? Instrument or Argument for the Catalans independence? University of Oradea.
https://mpr.ub.uni-muenchen.de/91407/1/MPRA_paper_91407.pdf
 (Hämtad: 7.10.2019)
- Carcedo, Alberto, 2005: Espanjan kielet ja espanjan kieli. I: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (red.): *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Tampere: Gaudeamus Kirja. S.147–165.
- Casanovas, Pompeu, 2019: Catalan Identities: Language, Power and Political Pactism from a Historical Perspective. I: Casanovas, Pompeu, Corretger, Montserrat, Salvador, Vicent (red.): *The Rise of Catalan Identity: Social Commitment and Political Engagement in the Twentieth Century*. Barcelona: Springer. S.19–23.
- Casanovas, Pompeu & Corretger, Montserrat & Salvador, Vicent, 2019: Catalan Identity. I: Casanovas, Pompeu, Corretger, Montserrat, Salvador, Vicent (red.): *The Rise of Catalan Identity: Social Commitment and Political Engagement in the Twentieth Century*. Barcelona: Springer. S.1–16.
- Casesnoves, Raquel, Mas, Josep-Ángel, Tudela, Anna, 2019: Primary and secondary factors in language maintenance in a medium-sized community language: Catalan in Spain. I: *International Journal of Bilingualism* 2019, Vol. 23. S.525–552.
<https://journals-sagepub-com.ezproxy.utu.fi/doi/pdf/10.1177/1367006917745697>
 (Hämtad: 05.03.2020)
- Constitución Española (1978)
<https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf>
 (Hämtad: 21.10.2019)
- Djupsjöbacka, Michael, 2018: God vård – också på svenska? Kvalitetsmätning och språkliga konsekvenserna i ett nytt vårdlandskap. Tankesmedjan Magma.
- Encyclopaedia Britannica. The early Bourbons
<https://www.britannica.com/place/Spain/The-early-Bourbons-1700-53#ref587655>
 (Hämtad: 21.10.2019)
- Enkvist, Inger, 2014: Katalanskan är kidnappad! I: *Språktidningen* 7/2014.
<https://spraktidningen.se/artiklar/2014/09/katalanskan-ar-kidnappad>
 (Hämtad: 17.10.2019)
- Estatut d'autonomia de Catalunya edició 2016
<https://www.parlament.cat/document/categ/48089.pdf> (Hämtad: 8.10.2019)
- European e-justice Portal <https://e-justice.europa.eu/home.do?action=home&plang=en>
- European Parliament <https://www.europarl.europa.eu/portal/en> (Hämtad 8.10.2019)
- Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk (1992)

- https://um.fi/europaradets-gallande-manniskorattskonventioner/-/asset_publisher/mnr92wS4p113/content/alueellisia-kielia-tai-vahemmistokielia-koskeva-eurooppalainen-peruskirja-1992- (Hämtad: 21.10.2019)
- Finlands grundlag (731/1999). www.finlex.fi.
- Finnäs, Fjalar, 2015: Befolkningen och territoriet. I: Sjöblom, Stefan & Sandberg, Siv (red.) *Makten att kombinera. Utmaningar, vägval och handlingskraft i Svenskfinland*. Svenska kulturfonden S.67–80. https://www.kulturfonden.fi/wp-content/uploads/2016/01/Makten_att_kombinera.pdf (Hämtad: 21.10.2019)
- Finnäs, Fjalar, 2012: Finlandssvenskarna 2012 – en statistisk rapport. Helsingfors: Folktinget. https://folktinget.fi/sv/start/article-129228-29797-finlandssvenskarna-2012-hur-ser-framtiden-ut?offset_129228=204&offset_53646=135&categories_53646=1045 (Hämtad: 8.10.2019)
- Gullberg, Tom, 2015: Den svenska grundläggande utbildningen – garanten för det svenska i Finland? I: Sjöblom, Stefan & Sandberg, Siv (red.) *Makten att kombinera. Utmaningar, vägval och handlingskraft i Svenskfinland*. Svenska kulturfonden S. 289–307. https://www.kulturfonden.fi/wp-content/uploads/2016/01/Makten_att_kombinera.pdf (Hämtad: 21.10.2019)
- Gustafsson, Lars, 2019: Här är 6 skäl till att vårdreformen sprack och regeringen föll: ”Man gör inte en Billnässtol av en Ikeapall”. Svenska Yle. <https://svenska.yle.fi/artikel/2019/03/08/har-ar-6-skal-till-att-vardreformen-sprack-och-regeringen-foll-man-gor-inte-en> (Hämtad: 9.4.2020)
- Gustafsson, Thomas, 2010: *Spanien: en färd genom historien*. Stockholm: Carlssons.
- Gustafsson, Thomas, 2012: *Spanien: en stat, flera nationer*. Stockholm: Carlssons.
- Halonen, Tarja, 2009: Tal vid Akademiforum i Vasa 21.11.2009 https://www.president.fi/halonen/public/default5092.html?contentid=181934&no_deid=41417&contentlan=3&culture=sv-FI (Hämtad: 21.10.2019)
- Hansén, Magnus, 2018: Sociologen Kjell Herberts: Vi måste fundera mer på hur vi kan skapa fungerande tvåspråkiga miljöer. Svenska Yle. <https://svenska.yle.fi/artikel/2018/01/02/sociologen-kjell-herberts-vi-maste-fundera-mer-pa-hur-vi-kan-skapa-fungerande> (Hämtad: 20.02.2020)
- Hannum, Hurst, 1996: *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Series: Procedural Aspects of International Law. University of Pennsylvania Press.
- Henriksson, Linnéa, 2011: En- eller tvåspråkiga lösningar. Om språkliga konsekvenser vid sammanslagningar. Tankesmedja Magma. <http://magma.fi/wp-content/uploads/2019/06/68.pdf> (Hämtad: 21.10.2019)
- Henriksson, Linnéa, 2011: Två förvaltningspråk. En utredning om två förvaltningspråk i kommuner. Helsingfors: Finlands Kommunförbund.
- Herberts, Kjell, 2015: I skilda världar? Finlandssvenskarna och strukturerna. I: Sjöblom, Stefan & Sandberg, Siv (red.) *Makten att kombinera. Utmaningar, vägval och handlingskraft i Svenskfinland*. Svenska kulturfonden S.48–66. https://www.kulturfonden.fi/wp-content/uploads/2016/01/Makten_att_kombinera.pdf (Hämtad: 21.10.2019)
- Herberts, Kjell, 2019: Om språkklimatet i Finland: Som att åka rulltrappa åt fel håll. Tankesmedjan Agenda.

- https://www.agenda.fi/wp-content/uploads/2019/03/Språkklimatet_rätt.pdf
(Hämtad: 7.10.2019)
- Holmberg, Frida, 2018: Soc&kom: Den svenska servicen är inte tryggad i social- och hälsovårdsreformen. Svenska Yle.
<https://svenska.yle.fi/artikel/2018/01/09/sockom-den-svenska-servicen-ar-inte-tryggad-i-social-och-halsovardsreformen> (Hämtad: 9.4.2020)
- Hälso- och sjukvårdslag (1326/2010). www.finlex.fi.
- Iglésias, Narcís, 2019: Language Policies in Contemporary Catalonia: A history of Linguistic and Political Ideas. I: Casanovas, Pompeu., Corretger, Montserrat., Salvador, Vicent (reds.): *The Rise of Catalan Identity: Social Commitment and Political Engagement in the Twentieth Century*. Barcelona: Springer. S. 79–105.
- Institut d'Estadística de Catalunya. <https://www.idescat.cat>
- Jordan, Guifré, 2018: Aranese language denied 'positive discrimination' by Spanish court I: *Catalan News*. <https://www.catalannews.com/news/item/aranese-language-denied-positive-discrimination-by-spanish-court> (Hämtad: 21.02.2020)
- Josephson, Olle, 2008: Att styra språk. Om språkpolitikens möjligheter och begränsningar. I: *Årsbok 2008*. Uppsala: Kungliga Humanistiska Vetenskaps-Samfundet. S.149–173. (Hämtad: 17.10.2019)
<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:284519/FULLTEXT02.pdf>
- Juurakko-Paavola, Taina, & Åberg, Anne-Maj, 2018: Ruotsin kielen osaamisvaatimuksista vapauttaminen korkeakouluissa. I: *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2018/ruotsin-kielen-osaamisvaatimuksista-vapauttaminen-kehoitetty> (Hämtad: 9.10.2019)
- Kepsu, Kaisa, 2018: God vård – också på svenska? Kvalitetsmätning och språkliga konsekvenserna i ett nytt vårdlandskap. Tankesmedjan Magma.
- Kokkola Industrial Park Information om industrin i Karlebyområdet www.kip.fi
- Kvarnström, Sarah, 2010: Katalanska. I: Språkbruk 4/2010. <https://www.sprakbruk.fi/-/katalanska> (Hämtad: 21.10.2019)
- Lag om grundläggande utbildning (628/1998). www.finlex.fi.
- Lag om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda (424/2003). www.finlex.fi.
- Lag om ändring av gymnasielagen (1116/2008). www.finlex.fi.
- Language Policy Act, 1998. <https://llengua.gencat.cat/permalink/78000b57-5382-11e4-8f3f-000c29cdf219> (Hämtad: 10.03.2020)
- Laurent, Lina, 2013: *Svenska språköar och finska utskär*. Tankesmedjan Magma 2/2013. <http://magma.fi/svenska-sprakoar-och-finska-utskar-magma-studie-3-2013/> (Hämtad: 21.10.2019)
- León Solís, Fernando, 2003: *Negotiating Spain and Catalonia: Competing Narratives of National Identity*. Bristol: Intellect Books Ltd
- Liebkind, Karmela & Henning-Lindblom, Anna, 2015: Identitet och etnicitet -och språk? I: Tandefelt, Marika (red.): *Gruppspråk, samspråk, två språk*, Svenskan i Finland – i dag och i går I:2, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 799, Helsingfors. S. 183–200.
- Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico (1982) <http://espacio.uned.es/fez/eserv.php?pid=bibliuned:BFD-1983-09-10-10006&dsID=PDF> (Hämtad: 10.03.2020)
- Llei de política lingüística (1/1998)

- https://lengua.gencat.cat/ca/serveis/legislacio_i_drets_linguistics/llei_de_politica_linguistica/index.html (Hämtad: 4.10.2019)
- Mahony, Honor, 2004: Spain urges recognition of Catalan in EU. I: *Euobserver* <https://euobserver.com/institutional/15516> (Hämtad: 17.10.2019)
- Masferrer, Aniceto, 2011: Plurality of Laws, Legal Traditions and Codification in Spain. I: *Journal of Civil Law Studies volume 4 number 2*. Law Reviews and Journals at LSU Law Digital Commons <https://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1048&context=jcls> (Hämtad: 4.10.2019)
- Mattfolk, Moa, 2017: Regeringens reform skrotar svenskspråkiga tingsnotarieplatser i Österbotten. Svenska Yle. <https://svenska.yle.fi/artikel/2017/01/28/regeringens-reform-skrotar-svenskspråkiga-tingsnotarieplatser-i-osterbotten> (Hämtad: 05.03.2020)
- McRae, Kenneth, 1997: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies. Finland*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press
- Meinander, Henrik, 2016: *Nationalstaten: Finlands svenskhet 1922-2015*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland
- Meinander, Henrik, 2015: Språkfrågan sedan 1863. I: Sjöblom, Stefan & Sandberg, Siv (red.): *Makten att kombinera. Utmaningar, vägval och handlingskraft i Svenskfinland*. Svenska kulturfonden S. 7–27. https://www.kulturfonden.fi/wp-content/uploads/2016/01/Makten_att_kombinera.pdf (Hämtad: 21.10.2019)
- Miettinen, Jarno, 2019: Onko Suomella oma Kataloniensa? Ahvenanmaan itsenäisyysliike haluaa saarelle kokonaan uuden aseman – ”maa, joka on unionissa Suomen kanssa”. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/onko-suomella-oma-kataloniensa-ahvenanmaan-itsenaisyysliike-haluaa-saarelle-kokonaan-uuden-aseman-maa-joka-on-unionissa-suomen-kanssa/7596508#gs.wvbj0h> (Hämtad: 20.02.2020).
- Moring, Tom & Nordqvist, Andrea 2002: *Svenska medier i Finland*. Forskningsinstitutet, Svenska social-och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. Helsingfors.
- Moring, Tom, 2005: Europpalainen vähemmistökielipolitiikka. I: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (red.): *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Tampere: Gaudeamus Kirja. S. 74–98.
- Mrva, Jan, 2018: Passive Bilingualism in the Iberian Peninsula I: *Revista Colombiana de Educación*. 75. S. 215–251. https://www.researchgate.net/publication/326004081_Passive_Bilingualism_in_the_Iberian_Peninsula (Hämtad: 17.10).
- Nordman, Lieselott, 2016: Författningsöversättning: processer och produkter. I: Landqvist, Hans. Laurén, Christer. Nordman, Lieselott. Nordman, Marianne & Kvist, Maria (red.): *Juridik på svenska i Finland*. Vasa: Scriptum. S.249–326.
- Norrby, Catrin & Håkansson, Gisela, 2015: *Introduktion till sociolingvistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Nuolijärvi, Pirkko, 2005: Suomen kielet ja kielelliset oikeudet I: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (red.): *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Tampere: Gaudeamus Kirja. S. 283–300.
- Palmgren, Sten, 2017: Lagspråket. I: Tandefelt, Marika (red.): *Språk i skola och samhälle. Svenskan i Finland i dag och i går II:2*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 70–96.

- Plataforma per la Llengua, 2017: "We don't have the exam in Catalan: so you either do it in Spanish or leave"
https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/22-new-cases-of-serious-linguistic-discrimination_1507118055.pdf (Hämtad: 21.10.2019)
- Plataforma per la Llengua, 2018: Katalaanin kieli. https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/katalaanin-kieli_1538127062.pdf (Hämtad: 21.10.2019)
- Pradilla, Miguel Ángel, 2000: The Catalan-speaking communities. I: Turell, M. Teresa (red.): *Multilingualism in Spain: Sociolinguistic and Psycholinguistic Aspects of Linguistic Minority Groups*. Great Britain. Channel View Publications. S. 58–90
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=3007727> (Hämtad: 7.10.2019)
- Real Academia Española www.rae.es
- Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017. I: *Regeringens publikationsserie 9/2017*. Helsingfors: Statrådets kansli
https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/B_18+2017.pdf (Hämtad: 8.10.2019)
- Regeringskansliets rapport om Spanien 2018
<https://www.regeringen.se/49153f/contentassets/a0ef61af300b47c6a8295a016a522e78/spanien---manskliga-rattigheter-demokrati-och-rattsstatens-principer-2018.pdf> (Hämtad: 21.10.2019)
- Reuter, Mikael, 1996: Finlandssvenskan i Norden och Europa. *Språkbruk* 1/1996
<https://www.sprakbruk.fi/-/finlandssvenskan-i-norden-och-europa> (Hämtad: 21.10.2019).
- Reuter, Mikael, 1997: Svenskan i Finland. I: *Nordens språk*. S. 95–109
- Riksdagen, 2019. Så här stiftar riksdagen lagar
<https://www.eduskunta.fi/SV/lakiensaataminen/Sidor/default.aspx> (Hämtad: 21.10.2019)
- Rosenberg, Thomas, 1994: *Svenskfinlands sönderfall: texter till minnet av ett folk*. I: Forskningsrapporter i Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Vasa: Åbo Akademi
- Saari, Mirja, 2005: Ruotsin kieli Suomessa I: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (red.): *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikka ja käytäntöä* Tampere: Gaudeamus Kirja. S. 316–337.
- Sametingslag (974/1995). www.finlex.fi.
- Seers, Dudley, 1979: *Underdeveloped Europe, Studies in Core-Periphery Relations*. Plymouth: Branch Line
- Seurujärvi-Kari, Irja, 2005: Saamen kieli ja saamelaisten kielelliset oikeudet 2000-luvulla. I: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (red.): *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikka ja käytäntöä*. Tampere: Gaudeamus Kirja. S. 338–358.
- Sindic de Greuges de Catalunya, 2014. Report on Linguistic Rights in Catalonia.
<http://www.sindicgreuges.cat.org/site/unitFiles/3709/Report%20on%20linguistic%20rights%20in%20Catalonia.pdf> (Hämtad: 2.10.2019)
- Självstyrelselag för Åland (1144/1991). www.finlex.fi.
- Språkbarometern, 2016.

- https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/Sprakbarometern2016_sammanfattning140916.pdf/04a4a2ae-69a4-45c9-81a2-462a6eadbc13/Sprakbarometern2016_sammanfattning140916.pdf.pdf
(Hämtad: 8.10.2019)
- Språkinstitutet i Finland, 2019: Finlands språklagstiftning.
https://www.sprakinstitutet.fi/sv/om_sprak/sprakpolitik/finlands_spraklagstiftning
(Hämtad: 21.10.2019)
- Språklag (423/2003). www.finlex.fi.
- Statistical institution of Catalonia, 2020. Language uses of the Population. First language, language identification and habitual language.
<https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10364&lang=en&t=201300>
(Hämtad: 9.4.2020)
- Statistikcentralen, 2019. Finland i siffror 2019.
http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_fis_201900_2019_21460_net.pdf (Hämtad: 21.10.2019)
- Statsrådet och ministerierna i Finland, 2019: Lagutkastet på remiss: Vasa sjukvårdsdistrikt blir skyldigt att ordna en eheter för omfattande jour dygnet runt.
www.stm.fi. (Hämtad: 21.10.2019).
- Statsrådet och ministerierna i Finland, 2019: Sosiaali- ja terveyshuollon uudistus (sote-uudistus). www.stm.fi. (Hämtad: 21.10.2019).
- Strubell, Miquel: The Catalan Language, 2011. I: Keown, Dominic: *A Companion to Catalan Culture*. Woodbridge: Tamesis Books S. 117–142.
- Strubell, Miquel & Boix-Fuster, Emili, 2011: *Democratic Policies for Language Revitalisation: The Case of Catalan*. Palgrave Macmillan UK.
- Sundell, Björn & Djupsjöbacka, Michael, 2018: God vård – också på svenska? Kvalitetsmätning och språkliga konsekvenserna i ett nytt vårdlandskap. Tankesmedjan Magma.
- Suominen, Anne, 2019: ”Vargen kommer – men inte riktigt än!” I: Herberts, Kjell: *Om språkklimatet i Finland: Som att åka rulltrappa åt fel håll*. Tankesmedjan Agenda.
Svensk- och tvåspråkiga kommuner
https://www.kommunforbundet.fi/sites/default/files/media/file/2017-02-svensk-och-tvasprakiga-kommuner_0.pdf (Hämtad: 9.4.2020)
- Svenskt i Finland 2010
https://www.folktinget.fi/Site/Data/1597/Files/SVENSK_i_FINLAND.pdf
(Hämtad: 21.10.2019)
- Svenskt lagspråk i Finland, 2010. Utgiven av statsrådets kansli. Föreskrifter, anvisningar och rekommendationer från statsrådets kansli 1/2010.
https://vnk.fi/documents/10616/622962/M0110_Svenskt+lagsprak+i+Finland+-+Ruotsinkielinen+lakikieli.pdf (Hämtad: 4.10.2019)
- Swanljung, Magnus, 2019: SFP:s Anna-Maja Henriksson vill föra in partiet i regeringen igen – hon lovar ändra beslut som försämrat vården på svenska. Svenska Yle.
<https://svenska.yle.fi/artikel/2019/02/26/sfps-anna-maja-henriksson-vill-fora-in-partiet-i-regeringen-igen-hon-lovar-andra> (Hämtad: 9.4.2020)
- Tandefelt, Marika, 1999: Finlandssvenskan i tusen år. *Språkbruk* 3/1999
<https://www.sprakbruk.fi/-/finlandssvenskan-i-tusen-ar> (Hämtad: 21.10.2019)

- Tandefelt, Marika, 1999: Finlandssvenskan i tusen år – del två: Medborgare i republiken Finland. *Språkbruk* 4/1999 <https://www.sprakbruk.fi/-/finlandssvenskan-i-tusen-ar-del-tva-medborgare-i-republiken-finland> (Hämtad: 21.10.2019)
- Tarkiainen, Kari, 2010: *Sveriges Österland. Från forntiden till Gustav Vasa*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- The Spanish Constitution (1978)
<https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf>
(Hämtad: 8.10.2019)
- Turell, M. Teresa, 2000: Spain's Multilingual Make-up: Beyond, Within and Across Babel. I: Turell, M. Teresa (red.): *Multilingualism in Spain: Sociolinguistic and Psycholinguistic Aspects of Linguistic Minority Groups*. Great Britain: Channel View Publications.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=3007727>
(Hämtad: 7.10.2019) S.1–57.
- Wells, Naomi, 2016: *The Territorial Principle: Language Rights and Linguistic Minorities in Spain and Italy 1992–2010*. I: Vieten, U, M & Valentine, G (red.): *Cartographies of Difference*. Bern: Peter Lang AG, International Academic Publishers. S.158–182.
- Westerholm, Sofia, 2019: Anna-Maja Henriksson: ”Ur svenskans synvinkel ser budgetförslaget riktigt hyggligt ut”.
I: *Vasabladet* <https://www.vasabladet.fi/Artikel/Visa/310157> (Hämtad: 9.4.2020)
- Wide, Camilla, 2005: Svenskan i Finland. Syntaktiska drag i ett jämförande perspektiv. I: *Nordistica Tamperensia* 5. Tammerfors: Tammerfors universitet. S. 319–335.
- Wide, Camilla & Lyngfelt, Benjamin, 2009: Svenskan i Finland, grammatiken och konstruktionerna. *Konstruktioner i finlandssvensk syntax. Skriftspråk, samtal och dialekter*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet. S. 11–46.

Lyhennelmä

Pro gradu tutkielmani tavoitteena on tutkia millainen ruotsin asema on Suomessa sekä verrata tuloksia siihen mikä tutkimusten valossa on katalaanin asema Espanjassa. Pääpaino tutkielmassa on lainsäädännössä sekä sen myöntämässä kielellisessä asemassa. Tutkielmassa ei kuitenkaan oteta kantaa ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin vaan aihetta lähestytään kielitieteellisestä näkökulmasta.

Tutkielman keskeisiin tutkimuskysymyksiin kuuluvat kysymykset:

- Millainen on ruotsin asema Suomessa ja katalaanin asema Espanjassa juuri tällä hetkellä ja kuinka tämä heijastuu maiden lainsäädäntöön?
- Millaisia oikeuksia on ruotsinkielisillä Suomessa ja katalaaneilla Espanjassa?
- Millainen on katalaanien asema Espanjassa suomenruotsalaisten asemaan Suomessa verrattuna?

Tutkielmassa hyödynnetään tutkimusmenetelmänä vertailua. Tutkimusaineisto koostuu Suomen ja Espanjan lainsäädännöistä. Lakien lisäksi tutkimusaineistona käytetään useiden eri organisaatioiden kokoamia raportteja, jotka valaisevat sitä kuinka lakeja sovelletaan käytännössä. Raportit, jotka käsittelevät kielellistä tilannetta Suomessa ovat suureksi osaksi Folktinget (www.folktinget.fi) organisaation tuottamia. Espanjan tilannetta valottavat useimmiten Plataforma per la Llengua (www.plataforma-llengua.cat) organisaation kokoamat raportit

Suomenruotsalaiset kohtaavat arjessaan samanlaisia tilanteita, kuin kielilliset vähemmistöt Euroopassa. Suomenruotsalaisten asema poikkeaa kuitenkin kielellisten vähemmistöjen asemasta, koska ruotsi on Suomen perustuslain (11.6.1999/731, 17. §) mukaan toinen maan kansalliskielistä. Espanjan perustuslain (31.10.1978, 3. § 1 alakohta) mukaan kastilian kieli (*castellano*) on koko maan virallinen kieli. Maassa puhuttavat muut kielet ovat alueellisesti virallisia, jos ne tunnustetaan itsehallintoalueiden lainsäädännössä. Katalaani on yksi tällaisista kielistä yhdessä baskin ja galician kanssa.

Tässä tutkielmassa käytetään termiä suomessa puhuttava ruotsi (*svenskan i Finland*) kun viitataan ruotsin kieleen Suomessa. Termi ei ole täysin ongelmaton, mutta on vakiintunut (Wide & Lyngfelt 2009:13) ja sen avulla voidaan tehdä ero ruotsissa puhuttavaan ruotsiin, joten termin käyttäminen on perusteltua. Termiä *espanja* käytetään kansainvälisesti, mutta myös silloin kun halutaan painottaa kielen monimuotoisuutta. *Kastilian kieli* termin käyttö on perusteltua silloin kun manner Espanjassa puhuttava kieli tai kielen historia on keskiössä (Real Academia Española). Tässä tutkielmassa käytetään termiä kastilian kieli, koska tutkimuksen kohteena ovat kielten väliset suhteet Espanjassa.

Suomi ja Espanja ovat molemmat monikielisiä yhteiskuntia, maita joissa puhutaan useampaa kuin yhtä kieltä. Maantieteellisesti tarkasteltuna suomenruotsalaiset ovat hajaantuneet ympäri Suomea, vaikkakin suurin osa asuu länsi- tai etelärannikolla (Finnäs 2015:67). Suurin osa katalaaneista asuu Kataloniassa, Baleaarien saarilla tai Valencian alueella (Plataforma per la llengua 2019:5). Tämän tutkielman teoriaosuuden perustan muodostavat eri tutkijoiden teoriat monikielisistä yhteiskunnista. Termi monikielinen yhteiskunta tarkoittaa tässä yhteydessä valtiota tai yhteiskuntaa, jossa puhutaan useita eri kieliä (Norrby & Håkansson 2015:243).

Kielellisten vähemmistöjen ajatellaan usein asuvan reuna-alueilla (Seers 1979). Näin ei kuitenkaan ole aina, vaan esimerkiksi Katalonia sijaitsee keskeisessä osassa Espanjaa, maan rikkaimmalla alueella (Allardt & Starck 1981:25). Osa suomenruotsalaisista asuu Suomen laita-alueilla, mutta ei koko vähemmistöryhmä.

Monikielisissä maissa voidaan soveltaa joko alueellista tai henkilökohtaista mallia mitä tulee kielivalintaan (Allardt & Starck 1981:58). Tietyllä alueella voidaan automaattisesti puhua tiettyä kieltä palvelutilanteissa tai jokaisella yksilöllä voi olla oikeus valita käyttämänsä kieli. Useimmiten arjessa hyödynnetään molempia malleja tilanteesta riippuen. Suomessa kansalaiset valitsevat useimmiten itse kumpaa kieltä käyttävät ollessaan yhteydessä viranomaisiin. Ainoastaan Ahvenanmaalla on ruotsin käyttö palvelutilanteissa automaattista. Kataloniassa katalaanin kielen käyttö on itsestäänselvyys useimmiten, mutta kielen käyttö ei ole mahdollista esimerkiksi Espanjan valtion viranomaisten kanssa viestiessä.

Yhteisen historian katsotaan yhdistävän vähemmistökieliä. Ne jotka ovat kaksikielisiä voivat kokea kuuluvansa kahteen eri kieliryhmään tilanteesta riippuen (Allardt & Starck 1981:55). Tilannekohtaisesti yksilö voi esimerkiksi kokea olevansa

vahvasti suomenruotsalainen tietyissä tilanteissa, mutta suomalainen toisissa (Liebkind & Henning-Lindblom 2015:191). Katalaanit identifioivat itsensä tutkimusten mukaan useimmiten ennen kaikkea katalaaneiksi, eivätkä tunne yhteenkuuluvuutta muiden espanjalaisten kanssa (León Solís 2003:2).

Kielipolitiikalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa tietoisia toimenpiteitä, joiden tavoitteena on vaikuttaa kielten välisiin suhteisiin yhteiskunnassa (www.sprakinstitutet.fi). Vähemmistökielten säilyminen edellyttää aktiivista kielisuunnittelua ja kielen käytön tukemista (Norrby & Håkansson 2015:251). Jos vähemmistökielen käyttö on mahdollista ainoastaan tietyillä toimialoilla, vaikuttaa tämä kielen asemaan negatiivisesti ja voi johtaa tilanteeseen, jossa vähemmistökieli menettää arvonsa täysin. Jos kielen käyttö on mahdollista vain perhepiirissä tai muuten hyvin rajoitetusti puhutaan diglossista (Norrby & Håkansson 2015:248).

Lainsäädännöllä vaikutetaan kielen asemaan ja käyttömahdollisuuksiin. Lainsäädännössä voidaan myös määrätä kielen suojelemisesta sekä käytön edistämisestä. Ruotsin kielen laissa säädetty asema Suomessa poikkeaa suuresti katalaanin kielen asemasta Espanjassa. Tutkimukset siitä, miten eri lakeja sovelletaan käytännössä ja kielellisiä oikeuksia toteutetaan kertovat kielten todellisesta asemasta Suomessa ja Kataloniassa.

Tämän hetkinen Suomen perustuslaki astui voimaan 1.3.2000 (www.finlex.fi). Suomen kansalliskielet ovat virallisesti lain mukaisesti suomi ja ruotsi ja näiden kielten käyttö tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa on taattu lailla. Perustuslain mukaan ketään ei saa asettaa eri asemaan kielen vuoksi.

Suomen ensimmäinen kielilaki säädettiin vuonna 1922, sittemmin lakia on muutettu useaan otteeseen (Nuolijärvi 2005:288). Tällä hetkellä voimassa oleva kielilaki astui voimaan vuonna 2004. Lain tarkoituksen määrittellen olevan turvata perustuslaissa säädetty oikeus siihen, että jokainen saa käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa omaa kieltään eli joko suomea tai ruotsia. Kielilaissa taataan myös, että suomella ja ruotsilla on asema Suomen kansalliskielinä. Yksilön kielelliset oikeudet tulisi toteuttaa ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Lain soveltamisalaan kuuluvat esimerkiksi tuomioistuimet ja muut valtion viranomaiset sekä kunnalliset viranomaiset.

Kielilain viides luku käsittelee viranomaisen velvollisuutta toteuttaa kielellisiä oikeuksia (6.6.2003/423, 23. §). Lain mukaan tulee viranomaisen oma-aloitteisesti

huolehtia siitä, että kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Kaksikielisten viranomaisten tulee käyttää yksityishenkilöiden ja oikeushenkilöiden kieltä eli suomea tai ruotsia. Kielilain määrittää myös, kuinka kielellisiä oikeuksia edistetään ja seurataan. Suomen oikeusministeriö seuraa kielilain täytäntöönpanoa ja antaa suosituksia tarvittaessa.

Terveydenhuoltolain mukaan (30.12.2010/1326, 6. §) terveydenhuoltopalvelut tulee järjestää niin, että potilaan oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä toteutuu kielilain mukaisesti. Perusopetuslain mukaan (23.12.1999, 1288 4. § 4 mom.) kunnilla, joissa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita on vastuu järjestää sen alueella asuville perusopetus ja esiopetus erikseen kummallekin kieliryhmälle. Jokaisen perusopetuksessa olevan tulee opiskella myös toista kotimaista kieltä. Äidinkielenopetusta järjestetään suomeksi, ruotsiksi ja saamen kielellä, mutta huoltajan toiveesta myös muilla kielillä.

Suomen lainsäädännössä ei säädetä sitä, kuinka kielelliset oikeudet tulisi toteuttaa käytännössä eikä määrittellä millainen tulisi kielitaidon taso olla palvelutilanteissa. Joka vaalikausi Suomessa laaditaan hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta. Kertomuksessa kuvaillaan kuinka kielellisiä oikeuksia toteutetaan käytännössä ja annetaan parannusehdotuksia. Vuoden 2017 kertomuksessa huomautettiin tarpeesta lisätä tietoisuutta Suomen kielellisestä monimuotoisuudesta (Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017:17–22). Ruotsin asema Suomessa on turvattu lainsäädännössä, mutta kielen käyttö arjessa ei kuitenkaan aina ole mahdollista kaikissa tilanteissa. Tutkimuksien mukaan ruotsinkieliset ovat tyytyväisiä saamaansa ruotsinkieliseen palveluun peruskoulussa. Tärkeintä ruotsinkielisille on saada palvelua omalla äidinkielellä terveydenhuollon palveluissa sekä ollessaan tekemisissä poliisin kanssa. Tutkimuksien mukaan vastauksissa on alueellisia eroja.

Juuri parhaillaan toteutettavat uudistukset, jotka koskevat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteita tulevat muuttamaan ruotsinkielisten tilannetta merkittävästi (Suominen 2019:86). Myös käräjäoikeusverkostoon suunnitellaan muutoksia. Toteutuessaan uudistus tulee vaikuttamaan ruotsinkielisten asiointiin käräjäoikeudessa usealla paikkakunnalla.

Espanjassa voimassa oleva perustuslaki astui voimaan 31 lokakuuta 1978 (www.congreso.es). Laissa määrätään kastilian kielen olevan Espanjan virallinen kieli ja tähdennetään, että kansalaisten velvollisuus on osata kastilian kieltä. Muut Espanjassa

puhuttavat kielet ovat virallisia omilla itsehallintoalueillaan. Tämä kielten kirjo on lain mukaan osa maan kulttuuriperintöä ja sen tulee tämän vuoksi olla kunnioituksen ja suojelun kohteena. Itsehallintoalueilla on Espanjassa suhteellinen valta säätää lakeja, jotka ovat voimassa kyseisellä hallintoalueella. Itsehallintoalueiden lainsäädännössä määritellään erimerkiksi millainen asema alueella puhuttavilla kielillä on ja millaista kielipolitiikkaa alueella harjoitetaan.

Katalonian itsehallintoalueen lainsäädäntöön tehtiin muutoksia vuonna 2010 kun perustuslain tuomioistuin määräsi, että katalaanien oikeutta käyttää katalaania ollessaan tekemisissä keskushallinnon viranomaisten kanssa tullaan rajoittamaan. Itsehallintoalueen lainsäädännössä säädetään, että Katalonian oma kieli on katalaani (Estatut d'Autonomia de Catalunya, Títol Preliminar, article 6). Katalaanin kieltä suositaan ennen muita kieliä esimerkiksi julkishallinnossa sekä eri medioissa. Kieltä käytetään myös opetuksessa. Kastilian kieli on myös virallinen kieli Katalonian itsehallintoalueella. Kaikilla on lain mukaan oikeus käyttää näitä kieliä sekä omata tietoa näistä kielistä. Kielentuntemus on myös jokaisen velvollisuus. Viranomaisten tulee varmistaa, että nämä kielelliset oikeudet ja velvollisuudet toteutuvat.

Kansalaisilla on oikeus valita käyttävätkö he katalaania vai kastilian kieltä ollessaan tekemisissä viranomaisten kanssa. Itsehallintoalueen lainsäädännössä taataan myös kuluttajien kielelliset oikeudet ja taataan oikeus käyttää kumpaa vain virallisista kielistä. Kunnat saavat Kataloniassa itse päättää kuinka terveydenhuolto järjestetään. Viranomaisia edustavien henkilöiden tulee hallita sekä katalaani että kastilian kieli. Opetuskieli itsehallintoalueella on katalaani, mutta myös kastilian kieltä opetetaan. Opetusta ei järjestetä erikseen niille, joiden äidinkieli on kastilian kieli. Tuomioistuimet, koulut ja paikalliset viranomaiset viestivät Kataloniassa useimmiten pelkästään katalaaniksi. Espanjan valtio ei useiden eri raporttien mukaan toteuta käytännössä perustuslaissa mainittuja kielellisiä oikeuksia, eikä edistä Espanjan eri kielten näkemistä rikkautena (Report on Linguistic Rights in Catalonia 2014:7).

Katalaanilla ei ole virallista asemaa Espanjassa muualla kuin niillä itsehallintoalueilla, joilla kielelle on itsehallintolainsäädännössä annettu virallinen asema. Katalaanin kielen käyttö on Kataloniassa normalisoitu, joten kielen käyttö on useimmiten mahdollista. Tutkimukset osoittavat, että kielen käyttäjät kohtaavat kuitenkin arjessaan tilanteita, jolloin katalaanin puhuminen on ongelmallista tai jopa mahdotonta (Plataforma

per la Llengua 2017:24, 27). Esimerkiksi terveydenhuollossa asiointi ei tutkimusten mukaan aina ole mahdollista katalaaniksi.

Suomenruotsalaisten ja katalaanien historia osoittaa, että kieliryhmät ovat läpikäyneet samankaltaisia ajanjaksoja. Ruotsin asema Suomessa oli erityisen vahva ruotsinvallan aikana, mutta säilyi tärkeänä vielä osan venäjänvallan ajasta (Reuter 1997:95). Vasta vuoden 1863 kielimanifesti teki suomesta ja ruotsista samanarvoisia kieliä Suomessa (Tandefelt 1999). Katalaani oli 1000–1300-luvuilla tärkeä, jopa kuninkaiden käyttämä kieli (Kvarnström 2010). Kielen asema Espanjassa heikkeni poliittisten muutosten myötä. Vuonna 1716 Katalonia liitettiin osaksi Espanjaa (www.britannica.com).

Sekä suomenruotsin että katalaanin tulevaisuus on näyttänyt synkältä useaan otteeseen. 1900-luvun alkupuolella suomenruotsalaisten määrä väheni maastamuuton sekä matalan syntyvyyden vuoksi. Osa vaihtoi myös omasta tahdostaan ruotsinkielisen sukunimensa suomalaiseen (Meinander 2016:160). Espanjassa vähemmistökielet olivat vaarassa Fransisco Francon vallan aikana. Vuoteen 1975 asti seurasi katalaanin puhumisesta julkisella paikalla sakkorangaistus (Plataforma per la Llengua 2019:15).

Katalaanin tulevaisuus on vaakalaudalla, vaikka itse kielen täydellinen sukupuuttoon kuoleminen tällä hetkellä vaikuttaakin epätodennäköiseltä. Kielen asema Espanjassa on hyvä ainoastaan niillä itsehallintoalueilla, joilla kieltä puhutaan. Kielen arvoa perustellaan historiallisilla syillä ja sen säilymiseksi tehdään aktiivisesti töitä, niillä itsehallintoalueilla joilla kieli on virallisesti tunnustettu. Ruotsin kielen asema Suomessa on taattu Suomen lainsäädännössä, mutta se miten tärkeänä kieltä pidetään ja kuinka paljon kielen tulevaisuuteen panostetaan ovat syy siihen, miksi kielen tulevaisuus huolestuttaa kieliasiantuntijoita.